

Basiseducatie - Leergebied MO

Leerplan

MO – Cultuur

Goedkeuringscode
2013/828/6/D

Indieningsdatum

2013 01 31

Leerplancommissie MO

Annelies De Pelsemaeker (CBE Brussel)
Aram De Ryck (CBE Zuid-Oost-Vlaanderen)
Boudewijn Goos (CBE Mechelen)
Dalie Degroote (CBE Kortrijk-Roeselare)
Dorothee Couckhuyt (CBE Brugge-Oostende-Westhoek)
Els Denissen (CBE Antwerpen)
Hilde Lemmens (CBE Limburg-Midden-Noord)
Jan Schuermans (CBE Kempen)
Katty De Neef (CBE Halle-Vilvoorde)
Lode Palmers (CBE Limburg-Zuid)
Luc Bogaerts (Stuurgroep VO, redacteur)
Lut Van Kerkhove (CBE Waas & Dender)
Marcel Kerff (CBE Leuven-Hageland)
Mieke Coulembier (Federatie Centra voor Basiseducatie, voorzitter)
Pascale Hoelebrandt (CBE Gent-Meetjesland-Leieland)

Werkten ook mee aan de leerplannen MO

An Bistmans, Anita Dejongh, Ann Peeters, Annick Vangenechten, Anouk Verstraeten, Barbara Bijmens, Bruno Casier, Diane Dekeyzer, Dominique Snoeckx, Els Cottens, Erika Schoonjans, Gert Van Walle, Giti Van Hoorick, Greet Vanbeneden, Griet Caes, Heidi Thijs, Hilde Broekx, Hilde Mestdag, Hilde Vandebek, Inge Swartenbroeckx, Isabel Sey, Ismaël Bourgeois, Jana Mermuys, Jan-Willem Raes, Jasmien Nemegeer, Kaat Verheeke, Karina Spiessens, Kim Verrijssen, Koen Lemaire, Leen Desmedt, Lies Van Den Eynde, Lieve Vanwildemeersch, Luc Verhoeven, Marijn Declerck, Marijn Roumans, Marleen Baeten, Marthe Braeckers, Martine Evers, Martine Meesens, Mia Cabooter, Mien Schoors, Nathalie Ruymbeke, Nele Donné, Nele Van Wesemael, Pieter Nuytten, Riete Neuckermans, Siti Van Hoorick, Sofie Van Vaerenbergh, Sofie Van Den Schoor, Stefan Paredis, Stien Van Opstal, Tine Baert, Walter Defossez

Beste collega,

Voor je ligt het leerplan MO-CULTUUR: je handleiding om de doelen van het opleidingsprofiel waar te maken.

Dit leerplan bestaat uit drie delen: visie, aanpak en leerplandoelen met leeractiviteiten. Op verschillende plaatsen leggen we linken tussen de verschillende onderdelen van dit leerplan omdat ze steeds op de een of andere manier verbonden zijn met elkaar.

Het eerste deel van dit leerplan bespreekt de achterliggende **visie** voor deze opleiding.

In het tweede deel beschrijven we hoe je de opleiding het best kan **aanpakken**. We vertrekken vanuit de leervragen van de cursisten zelf en de context. Vervolgens staan we stil bij de principes van functioneel leren en differentiëren, als twee belangrijke didactische componenten in dit aanbod. Daarna is er aandacht voor sleuteldoelen en taalondersteuning. Als laatste is er in deel twee ruimte voor evalueren om cursisten op te volgen en als eindbeoordeling.

Deel drie concretiseert de **leerplandoelen** in voorbeelden van leeractiviteiten die geschikt zijn voor cursisten met verschillende leerperspectieven en binnen verschillende rollen die ze opnemen. Daarbij komen ook tips en didactische wenken om aan sleuteldoelen te werken.

We hopen je met dit leerplan zin te doen krijgen om deze opleiding aan te vatten. Over het leergebied maatschappijoriëntatie valt veel te vertellen: zoveel uiteenlopende leerinhouden, werkvormen, doelgroepen, nieuwe ontwikkelingen, ... Blijvende aandacht voor info en verkenning van de modules, begeleiding en bijscholing is dus zeker nodig. Experimenteer!

Veel succes!

De leerplancommissie

INHOUDSTAFEL

1.	Visie	5
1.1.	Agogisch project	5
1.2.	Geletterdheid	5
1.3.	Maatschappijoriëntatie.....	6
2.	Aanpak.....	8
2.1.	Programma samenstellen	8
2.1.1.	Modules van deze opleiding	8
2.1.2.	Verkorte modules	9
2.1.3.	Doelenkiezer MO.....	9
2.1.4.	Linken met andere opleidingen MO	10
2.1.5.	Combinaties met andere leergebieden	10
2.1.6.	Leertrajectbegeleiding en doorstroom	10
2.2.	Leeromgeving.....	11
2.2.1.	Samenwerking met een partnerorganisatie	11
2.2.2.	Materiële voorwaarden	12
2.3.	Cursist centraal	12
2.3.1.	Leervragen verzamelen.....	12
2.3.2.	Beginsituatie inschatten.....	13
2.3.3.	Rekening houden met specifieke noden.....	13
2.4.	Functioneel leren.....	14
2.5.	Cyclisch leren	16
2.6.	Differentiëren.....	16
2.6.1.	Verwachtingen.....	17
2.6.2.	Opdrachten	17
2.6.3.	Ondersteuning.....	18
2.7.	Sleuteldoelen.....	18
2.8.	Evalueren	19
2.8.1.	Cursisten opvolgen.....	20
2.8.2.	Eindbeoordeling	21
3.	Leerplandoelen	22
3.1.	Voorbeelden van leeractiviteiten.....	22
3.2.	Hoe omgaan met de leeractiviteiten?	22
4.	Leeractiviteiten – Leerplandoelen – Eindtermen.....	24
4.1.	Geschiedenis (M BE G 109)	24
4.2.	Kunst en cultuur begrijpen (M BE 114)	29
4.3.	Kennismaken met kunst en cultuur (M BE 115)	31
4.4.	Kunst en cultuur beleven (M BE 116).....	35
4.5.	Culturen (M BE G 117).....	39
5.	Bijlagen.....	44
5.1.	Bijlage 1: Overzicht modules en opleidingen.....	44
5.2.	Bijlage 2: Sleuteldoelen	47
5.3.	Bijlage 3: Opleidingsprofiel	49

1. Visie

In een maatschappij die steeds meer gekenmerkt wordt door een toenemende kloof tussen hoog- en laaggeschoolden, willen de centra voor basiseducatie geletterdheid verhogen via onderwijs en vorming. Dat is onze missie¹. In wat volgt gaan we eerst in op het agogisch project van de basiseducatie, wat geletterdheid betekent voor het leergebied maatschappijoriëntatie, wat specifiek is voor het leergebied maatschappijoriëntatie en ook voor deze opleiding.

1.1. Agogisch project

Het agogisch project van de basiseducatie² stelt de cursist centraal. We hebben daarbij niet enkel oog voor de cursist als lerende, maar ook als persoon. We houden dus rekening met (leer)vaardigheden, leerstijlen, achtergrondkenmerken, persoonskenmerken en motivatie van de cursist. De zorg voor de cursist staat voorop en we doen inspanningen om die cursisten te bereiken die het meest baat hebben bij een aanbod. Vaak werken we daarom samen met partnerorganisaties die deze moeilijk bereikbare groepen reeds bereiken.

De cursist als lerende is belangrijk: de interesses, rollen en perspectieven van de cursisten vormen het uitgangspunt voor het ontwerpen van de opleidingen maatschappijoriëntatie. Inhouden die cursisten als zinvolle combinaties ervaren, zijn gebundeld. Eens de cursist gekozen heeft om een module of een opleiding te volgen in dit leergebied, vormen zijn leervragen het uitgangspunt. Elke module is steeds anders: we passen ons aan aan de cursist, de groep en de leeromgeving. We zetten in op het uitbouwen van gepersonaliseerde leertrajecten en versterken de cursisten via leren:

- We vertrekken vanuit de verscheidenheid van onze cursisten
- We creëren condities die 'leren' bij de cursist mogelijk maken
- We zetten maximaal in op functioneel en ervaringsgericht leren
- We benutten de kracht van groepsleren en van individueel leren
- We maken de cursist bewust van de eigen competenties tijdens het leerproces
- We benutten de inbreng van de cursist maximaal in het leerproces
- We werken aan leerplezier en creëren succeservaringen
- We ondersteunen leren via trajectbegeleiding van de cursist
- We zorgen actief voor doorstroom van cursisten naar interne en externe (opleidings)trajecten

Deze uitgangspunten lopen als rode draad door dit leerplan.

1.2. Geletterdheid

De opleidingen van de basiseducatie dragen bij aan het verhogen van de geletterdheid³ in Vlaanderen en het realiseren van doelstellingen van het Strategisch Plan Geletterdheid 2012-2016. Dit geldt zeker voor de opleidingen van het leergebied maatschappijoriëntatie want geletterdheid heeft ook te maken met leercompetenties en sociale en burgerschapscompetenties.⁴

De centra voor basiseducatie omschrijven geletterdheid zo⁵:

¹ Zie: www.basiseducatie.be/missie-en-visie-van-de-sector-basiseducatie-0

² Zie: www.basiseducatie.be/missie-en-visie-van-de-sector-basiseducatie-0

³ Memorie van toelichting decreet volwassenenonderwijs van 15/06/2007, p. 21.

⁴ Nota van de Vlaamse Regering bij het Strategisch Plan Geletterdheid 2012-2016 (goedgekeurd op 14/12/2012), p. 6.

⁵ Zie: www.basiseducatie.be/geletterdheid-een-ruim-begrip

1. Visie

Geletterdheid is de competentie om informatie te verwerven, te verwerken en gericht te gebruiken. Dit betekent met taal, cijfers en grafische gegevens kunnen omgaan en gebruik kunnen maken van ICT. Geletterd zijn is belangrijk om zelfstandig te functioneren en te participeren in de samenleving en om zich persoonlijk te kunnen ontwikkelen.

Geletterdheid zijn is meer dan kunnen lezen, schrijven en rekenen. Het gaat immers om informatie verwerven, verwerken en gericht gebruiken. De meeste opleidingen maatschappijoriëntatie vertrekken vanuit een concrete inhoud: *Communicatie, Gezondheid, Mobiliteit, Huishouding, Techniek, Actualiteit en geschiedenis, Cultuur en Rechten en plichten*. Vanuit hun interesses of rol(len) in de samenleving kiezen cursisten een opleiding. Bij elk van deze inhoud is het de bedoeling dat cursisten met de informatie over dat thema leren omgaan. Om dat te bereiken werken we aan de basiskennis, -vaardigheden en attitudes die met dat thema te maken hebben. Het ondersteunen van lezen, schrijven en rekenen en andere competenties die nodig zijn om met informatie te kunnen omgaan is vanzelfsprekend aanwezig in elk van de opleidingen.

Daarnaast zijn er ook opleidingen die als uitgangspunt de drie perspectieven hebben: *Levenslang en levensbreed leren* en *Doorstroom* (educatief perspectief), *Samen leven* (maatschappelijk perspectief) en *Werk* (professioneel perspectief). Het doel van geletterdheid is namelijk: kunnen functioneren en participeren in de samenleving en zich persoonlijk kunnen ontplooien. Daar wordt zeker aan gewerkt in het leergebied maatschappijoriëntatie. Ten slotte is er nog de opleiding *Omgaan met veranderingen*. Deze opleiding is er voor cursisten die zelf een verandering willen initiëren in hun leven of die willen bijblijven in een steeds sneller veranderende maatschappij. Wie voldoende geletterd is, is klaar voor de uitdagingen van de toekomst.

De opleidingen maatschappijoriëntatie kunnen cursisten aanzetten om andere opleidingen aan te vatten omdat ze zin kregen in leren. Het is belangrijk op te merken dat de hervorming van het leergebied maatschappijoriëntatie ook tot doel had het leergebied te flexibiliseren. Deze flexibilisering moet er onder meer voor zorgen dat cursisten maatschappijoriëntatie gemakkelijker kunnen combineren met opleidingen taal, wiskunde of ICT. Om te kunnen functioneren in de maatschappij is het immers ook belangrijk met taal, wiskunde en ICT gepast te kunnen omgaan.

1.3. Maatschappijoriëntatie

De opleidingen maatschappijoriëntatie komen tegemoet aan zowel individuele vragen van cursisten als aan maatschappelijke verwachtingen die aan de doelgroep van basiseducatie gesteld worden. Dit leergebied biedt heel wat mogelijkheden om cursisten wegwijs te maken in de maatschappij. Daarbij wordt ermee rekening gehouden dat cursisten volop deel uitmaken van die maatschappij en al een schat aan vaardigheden, ervaringen en informatie bezitten. De opleidingen maatschappijoriëntatie bieden cursisten handvatten aan om hun sociale kennis en vaardigheden te versterken, uit te diepen en uit te breiden. Het gaat dan over alle competenties die nodig zijn om mee te zijn, bij te blijven en in de maatschappij te kunnen doen wat nodig is voor zichzelf en anderen.

De **opleiding Cultuur** is voor sommigen een eerste kennismaking met cultuur, maar kan voor anderen een verbreding van hun kennis betekenen. De kernmodule, **Kunst en cultuur begrijpen**, biedt cursisten een algemeen kader om kunst en cultuur te begrijpen. Daarnaast kiest de cursist tussen de modules **Kennismaken met kunst en cultuur** en **Kunst en cultuur beleven**. De eerste module richt zich meer op cursisten die nog niet zoveel voorkennis hebben, terwijl de andere module de voorkennis die cursisten wel al hebben verdiept. Vervolgens kiest de cursist opnieuw tussen twee modules, namelijk **Geschiedenis** en **Culturen**. Beide modules bieden ondersteunende kennis en competenties. De eerste module geeft cursisten meer historische achtergrond om cultuur te begrijpen. De andere module richt zich eerder naar cursisten die meer

willen weten over de invloed van diverse culturen op kunst- en cultuuruitingen. De cursist kan door het systeem van keuzemodules het certificaat via vier verschillende leerwegen bekomen. Deze vier mogelijkheden zijn evenwaardig. De keuzemodules verdiepen immers op twee manieren de competenties van de basismodule. De eerste manier houdt expliciet rekening met de voorkennis van de cursist, de twee manier verbreedt de competenties van de cursist vanuit een specifieke focus.

2. Aanpak

2.1. Programma samenstellen

Het aanbod maatschappijoriëntatie zal steeds organisatorisch en inhoudelijk variatie vertonen afhankelijk van de cursisten, de leeromgeving en de visie van het centrum. Soms zal een module apart ingericht worden in het centrum of bij een partnerorganisatie. In andere gevallen is het mogelijk meerdere modules parallel of geïntegreerd aan te bieden. Modules die na elkaar komen, kunnen zorgen voor meer structuur en duidelijkheid. Modules die naast elkaar lopen geven wellicht meer ruimte om in te spelen op wat er gebeurt in de loop van de cursus. Afhankelijk van de intensiteit van het aanbod kunnen meerdere modules per semester of schooljaar ingericht worden. Eén module is voor zwakkere cursisten echter zelden genoeg om stappen te zetten in leren. De **leerlijn** doorheen een module en over de modules heen wordt uitgestippeld in functie van de cursisten.

Dit leerplan is zo opgevat dat alle organisatorische mogelijkheden open blijven. Bij alle modules van deze opleiding heeft de leerplancommissie verschillende voorbeelden van leeractiviteiten uitgewerkt die het toelaten flexibel en geïntegreerd met de leerplandoelen⁶ om te springen. We voorzien geen volgorde in modules en drukken geen voorkeuren uit. Het is echt aan het centrum te beslissen wat ingericht wordt. Indien mogelijk worden hierin ook de **cursisten betrokken**. Dit kan enkel wanneer de cursisten vooraf gekend zijn. Wanneer een module ingericht wordt, is het aangewezen de keuze mee te laten bepalen door de cursisten, bijvoorbeeld via een voorkeurenbevraging.

2.1.1. Modules van deze opleiding

Het komt erop aan die modules te selecteren die het best passen bij de cursisten. Hieronder geven we van elke module de inhoud weer en geven we voorbeelden van hoe je deze module kan inzetten.

In de module **Kunst en cultuur begrijpen** leert de cursist dat verschillende perioden in de geschiedenis kenmerkende kunstuitingen hebben. Zo krijgt de cursist een historisch referentiekader voor het begrijpen van kunst en cultuur. Hij verbindt kunst en cultuur met belangrijke gebeurtenissen en personen in de geschiedenis. Hij leert dat cultuur een invloed heeft op voelen, denken en handelen. Een eigen mening vormen over kunst en cultuur maakt deel uit van de module. Er is daarnaast oog voor het selecteren en verwerken van informatie over kunst en cultuur. De cursist oefent het presenteren van informatie. Hij leert ten slotte in groep beslissen aan welke activiteiten hij deelneemt.

Voorbeelden:

- Voor cursisten die op ontdekking gaan naar het aanbod kunst en cultuur in de streek
- Bij een opleiding suppoost in musea

Het gaat in de module **Kennismaken met kunst en cultuur** over interesse tonen voor cultureel erfgoed hier en elders. De cursist informeert zich over kunst en cultuur. Hij neemt deel aan activiteiten en vormt daarover een eigen kritische mening.

Voorbeelden:

- Voor cursisten die hun algemene kennis willen verbreden
- In het kader van activiteiten die drempelverlagend werken

⁶ Zie 3. Leerplandoelen

De module **Kunst en cultuur beleven** wil cursisten aanzetten om actief deel te nemen aan culturele activiteiten. De cursist maakt gebruik van verschillende voorzieningen, diensten en instellingen en informeert zich over het aanbod aan kunst en cultuur. Hij oefent het presenteren van informatie aan anderen. Hij selecteert in groep een passend aanbod op basis van behoeften, kwaliteiten, beperkingen en waarden. Hij neemt daaraan deel en vormt er een eigen mening over. Nadien evalueert hij het geselecteerde aanbod.

Voorbeelden:

- In samenwerking met buurtorganisaties

In de module **Geschiedenis** verwerft de cursist een historisch referentiekader. Daarbij staat kritische reflectie centraal. Hij oefent het situeren van belangrijke gebeurtenissen of personen in tijd en ruimte. Hij leert ook historische informatie te analyseren. Dat wil onder meer zeggen het verschil maken tussen een mening over een historisch of actueel feit en het feit zelf. Er is aandacht voor evolutie in de geschiedenis en verbanden tussen verschillende domeinen in de samenleving. Het gaat bijvoorbeeld over de evolutie van techniek en hoe dat de samenleving beïnvloedt.

Voorbeelden:

- In combinatie met modules van de opleiding *Geschiedenis en actualiteit*
- Voor cursisten die zich voorbereiden op TKO
- Voor wie zijn algemene kennis wil verdiepen

Exploreren, een mening vormen en respect tonen, staat centraal in de module **Culturen**. De cursist maakt kennis met levensopvattingen, cultureel erfgoed en kunst in verschillende culturen. Het bespreken van de multiculturele samenleving is een onderdeel van deze module. De cursist leert de invloed herkennen van cultuur op voelen, denken en handelen.

Voorbeelden:

- Voor cursisten die zich vragen stellen bij cultuur en leven van NT2-cursisten en omgekeerd
- In combinatie met modules van de opleiding *Actualiteit en Geschiedenis*

2.1.2. Verkorte modules

Alle modules uit het leergebied maatschappijoriëntatie kunnen ook verkort ingericht worden. Modules van 30 lestijden worden dan gegeven in 15 lestijden, modules van 45 lestijden worden verkort tot 30 lestijden en modules van 60 lestijden omvatten dan 30 lestijden.

- Verkorte modules kunnen ingezet worden wanneer cursisten al in die mate over voorkennis beschikken dat ze niet meer de volledige moduleduur nodig hebben.
- Cursisten die niet slagen, kunnen in een verkorte tijd wat ze nog niet beheersen bijwerken.
- Wanneer modules gecombineerd worden binnen het aanbod van de basiseducatie is het niet altijd nodig de volledige moduleduur te voorzien.
- Vaak zijn verkorte modules ook geschikt in samenwerkingsverbanden.

Let op! Enkel de duur van de module is korter: ook in een verkorte module slagen cursisten enkel indien ze het geheel van eindtermen van de module in een voldoende mate beheersen.

2.1.3. Doelenkiezer MO⁷

Het leergebied maatschappijoriëntatie omvat heel wat modules en opleidingen. De doelenkiezer MO helpt je het overzicht te bewaren. Door de eindtermen aan te duiden waaraan je wil werken, wordt zichtbaar welke modules daarvoor geschikt kunnen zijn. Je kan via de doelenkiezer ook gemakkelijk het verband tussen modules zien: welke modules vormen samen een opleiding en welke eindtermen van bepaalde modules komen ook in andere modules terug. Op die manier kan

⁷ Doelenkiezer matrix MO: <http://www.stuurgroepvo.be/>

2. Aanpak

de doelenkiezer ook suggesties opleveren om verschillende modules maatschappijoriëntatie te combineren. Er is immers geen reden om je te beperken tot de mogelijkheden binnen de opleiding.

2.1.4. Linken met andere opleidingen MO

De opleiding Cultuur voorziet een aantal dwarsverbindingen met andere opleidingen in het leergebied Maatschappijoriëntatie in de vorm van gemeenschappelijke modules⁸. Zo komt de module **Geschiedenis** ook als basismodule voor in de opleiding Actualiteit en geschiedenis en in de opleiding Doorstroom. De module **Culturen** is daarnaast terug te vinden bij de opleiding Doorstroom. Deze bruggetjes zijn er om cursisten te stimuleren een andere opleiding in het leergebied Maatschappijoriëntatie aan te vatten en het verband tussen de verschillende opleidingen duidelijk te maken.

Al naargelang een module ingebed is in een opleiding kan de inhoudelijke concretisering van de leerplandoelen er anders uitzien. Dit heeft onder meer zijn weerslag op de keuze van de leeractiviteiten.

2.1.5. Combinaties met andere leergebieden

Taal

Een module uit deze opleiding zou parallel kunnen lopen met een module Nederlands, NT2 alfa of NT2. In de opleiding MO kan ondersteunend aan taal gewerkt worden, maar een specifieke module kan dit extra in de verf zetten. Er kan dan ook expliciet gewerkt worden aan Nederlandse taalvaardigheid.

- Cursisten maken een verslag van een museumbezoek, leiden andere cursisten rond in een tentoonstelling, bespreken in klasverband een kunstwerk
- Cursisten *Opstap talen* nemen kennis van en vergelijken socio-culturele gewoonten van Engelstalige of Franstalige mensen

ICT

De combinatie met een ICT-module kan interessant zijn. De module *ICT Start* en de module *Oefenen en leren met ICT* (beide 30 lestijden) liggen het meest voor de hand. Veel informatie over de inhoud van deze MO-opleiding is terug te vinden op het internet. Daarnaast biedt het internet vaak oefen- en leermogelijkheden die bij de individuele leervragen en -behoeften van de cursist aansluiten.

- Er zijn online handige tools te vinden ter ondersteuning: tijdlijnen, krantenoverzichten, beeldenbanken, sites van musea, e.a.

2.1.6. Leertrajectbegeleiding en doorstroom

Vaak stellen we vast dat deelnemen aan een aanbod maatschappijoriëntatie cursisten stimuleert om deel te nemen aan andere cursussen van de centra voor basiseducatie. Het is belangrijk dat het centrum hier vooraf al even bij stil staat. Op welke manier kan je **doorstroom stimuleren**? Je kan zorgen voor een volgende module voor de hele groep of cursisten individueel toeleiden naar aanbod dat voor hen het meest geschikt is. Zie je doorstroom na het lopende aanbod of kan het (deels) parallel lopen? Hier zijn weer heel wat mogelijkheden. Er kan ook gedacht worden aan doorstroom naar aanbod buiten de basiseducatie. Een goede kennis van het aanbod in de buurt is hiervoor noodzakelijk.

- Doorstroom naar het ICT aanbod kan gestimuleerd worden door regelmatig computers te gebruiken in de lessen
- Cursisten in de opleiding *Cultuur* stromen door naar de opleiding *Actualiteit en Geschiedenis* en omgekeerd

⁸ Zie bijlage 1. Overzicht modules en opleidingen

- Doorstroom naar opleidingen cultuur van bv. Davidsfonds, Stichting Lodewijk De Raet, CVO

2.2. Leeromgeving

Het spreekt voor zich dat in een opleiding maatschappijoriëntatie al het mogelijke gedaan wordt om de buitenwereld zo veel mogelijk binnen te brengen in de lessen en omgekeerd zo veel mogelijk activiteiten buiten de muren van het centrum te ondernemen.

Het lokaal waar de lessen doorgaan is bij voorkeur niet de enige plaats waar de lesgever basiseducatie en de cursistengroep vertoeven. Het is net de bedoeling alle **uitdagende elementen** te benutten: zijn er in de buurt organisaties of diensten interessant om te bezoeken of uit te nodigen. Kan je gebruik maken van een pc-klas of een bibliotheek? Gaan er evenementen door waaraan je het aanbod kan ophangen? Als je met experts of gidsen werkt, spreek dan vooraf goed af wat jij en de cursisten verwachten zodat deze persoon zich optimaal kan voorbereiden.

Sommige leeractiviteiten kan je ophangen aan een bepaald moment, andere zijn minder tijdsgebonden. Hou bij het plannen van je lessen de mogelijkheid open in te spelen op de **actualiteit**. Gebruik maken van nieuwsbeelden, populaire tv-programma's, documentaires, ... maken de bijeenkomsten niet alleen aangenamer en afwisselend, ze maken wat geleerd wordt levensecht en gemakkelijker om te leren. Denk ook aan gedrukt materiaal: teksten, figuren en grafieken, tekeningen en foto's, ... Ondersteun de cursisten in het omgaan hiermee:

- Leer cursisten eerst naar de bladspiegel kijken
- Bouw het invullen van een formulier op van weinig naar veel informatie
- Sta stil bij de opbouw van een tabel of een grafiek
- Voorspel aan de hand van de illustraties waarover een tekst kan gaan
- Vraag aan de cursisten wat sommige pictogrammen betekenen; laat hen zelf eens tekenen

Voor verschillende cursisten kan het fijn zijn om met de **Wablieft**, de krant in duidelijke taal, aan de slag te gaan. Je kan ook met de kleine Wablieft werken of met de digitale versie. Op de website⁹ is er bovendien een meeleesfunctie! We moedigen je aan om **ICT** zoveel mogelijk te **integreren** in je lessen. Het is niet nodig erg spectaculaire toepassingen te verzinnen. Maar eens iets opzoeken op internet zorgt ook weer voor afwisseling en tegelijkertijd maken de cursisten kennis met ICT.

2.2.1. Samenwerking met een partnerorganisatie

De opleiding inrichten in samenwerking met een partnerorganisatie biedt extra mogelijkheden. Overleg over visie en aanpak is belangrijk voor de gezamenlijke uitbouw van het aanbod. Een wisselwerking en afstemming met de partnerorganisatie zorgt voor een echt **geïntegreerd programma**. Bij het begin van de samenwerking is het dus nodig uit te klaren wat precies verwacht wordt van het aanbod basiseducatie en op basis daarvan geschikte modules te selecteren.

Het is belangrijk dat het **engagement** van de partnerorganisaties zich ook vertaalt in werktijd en mogelijkheden voor de betrokkenen om de samenwerking te ontwikkelen: overleggen, afstemmen, samen een project opzetten en gezamenlijk evalueren. Indien de opleiding ingericht wordt op vraag van die partner is het vaak zo dat de partnerorganisatie instaat voor het aanspreken, uitnodigen en opvolgen van de cursisten. Het is een kritische succesfactor dat de partnerorganisatie een faciliterende rol speelt.

Indien je op verplaatsing les geeft, is het belangrijk dat je een aanspreekpersoon hebt bij wie je terecht kunt met praktische en andere vragen.

⁹ Ga naar: www.vocvo.be, klik op Wablieft

2. Aanpak

2.2.2. Materiële voorwaarden

Waar je ook les geeft, je moet ten minste kunnen beschikken over een toegankelijk aangenaam **lokaal** van aanvaardbare grootte. Afhankelijk van inhoud en vorm van de lessen zijn gepaste media nodig.

Om variatie in werkvormen en differentiatie te faciliteren is het noodzakelijk dat de lesgever kan beschikken over:

- ten minste één computer, tablet, ... met internettoegang;
- mogelijkheid tot het afspelen van beeld- en geluidsmateriaal;
- bord (kan een slim bord zijn, flip-over, ...);
- naslagwerken.

In samenwerkingsverbanden bekijk je met de partnerorganisatie wat noodzakelijk is, bijvoorbeeld om multimediale toepassingen vlot te integreren in het lesgebeuren.

2.3. Cursist centraal

We willen in de eerste plaats cursisten erkennen in hun **eigen zijn**. Cursisten centraal wil tevens zeggen dat een educatief programma inspeelt op wat zich plaatselijk voordoet en rekening houdt met de concrete vragen en ervaringen van elke **specifieke groep**. Een aantal factoren bepaalt wezenlijk de aard en de inhoudelijke accenten van de cursus: bv. welke interesses hebben de deelnemers? Het loont in het begin van de module voldoende tijd te besteden aan kennismaken, goede afspraken maken en verwachtingen van cursisten en lesgever op elkaar af te stemmen.

Combinaties maken van modules, al dan niet in een verkorte versie, geeft mogelijkheden om flexibel in te spelen op vragen en leerperspectieven van specifieke doelgroepen.

2.3.1. Leervragen verzamelen

De cursisten hebben elk hun verwachting van de module. Het is goed dat ze die kunnen uitspreken. De eerste lessen worden best gebruikt als kennismaking. Hieronder geven we enkele voorbeelden van manieren waarop je leervragen kan verzamelen. **Inspelen op interesses** van cursisten zorgt voor een grotere betrokkenheid.

Aan de hand van één of meer **klasgesprekken** kan je leervragen naar boven brengen. Begin best met enkele kennismakingsvragen: Wie ben je? Wat wil je leren in deze cursus?

Een andere mogelijkheid is cursisten aan de hand van een **invulformulier** individueel te vragen wat ze willen leren. Denk erover na of je met een keuzelijst werkt, met open vragen of met een combinatie. Het risico van een open vraag is dat je weinig antwoorden krijgt, het nadeel van meerkeuzevragen is dat je geen extra informatie krijgt.

Je kan aan de groep voorleggen **wat je van plan bent** te doen. Als je op je lessenschema enkele lege plaatsen laat en cursisten aangeeft dat ze zelf suggesties kunnen doen, kom je vaak ook goed vooruit. Als je teveel mogelijkheden hebt, doe je er goed aan samen met de cursisten te kiezen waar meer en minder tijd naartoe gaat, of wat je helemaal niet doet.

Een alternatief voor het voorstellen van de planning is elk onderwerp waar je aan dacht voor te stellen door een **stelling** te lanceren. Aan de hand van de reacties op de stellingen en de wellicht spontane discussie die ontstaat, kan je beter inschatten hoe je met verschillende onderwerpen aan de slag kan gaan.

Wanneer je cursisten samenbrengt, zullen ook nieuwe vragen ontstaan. Leervragen verzamelen blijft dus **tijdens de hele cursus** belangrijk. Speel in op vragen van cursisten en op onvoorziene situaties.

2.3.2. Beginsituatie inschatten

Tijdens het verzamelen van leervragen van cursisten voor en bij het begin van de cursus krijg je een eerste indruk van de beginsituatie van de cursist. Dat is belangrijk om drie redenen. Ten eerste weet je op die manier aan welke leerplandoelen je meer of minder aandacht moet besteden zodat cursisten slagen.¹⁰ Bovendien kan je zo zien of de cursisten vorderingen hebben gemaakt tijdens de cursus. Ten derde kan je beter inschatten hoe je kan differentiëren.¹¹

Elke module omvat een aantal leerplandoelen waaraan je werkt doorheen de cursus. Op het einde van de module moet je beslissen of de cursisten de leerplandoelen in voldoende mate bereikt hebben om geslaagd te zijn. Na **enkele lessen** is het zinvol per cursist bij elk leerplandoel een inschatting neer te schrijven van de mate waarin hij die competentie beheerst. Cursisten komen immers niet als een leeg blad naar de cursus. Ze weten al dingen, hebben al zaken meegemaakt, ze hebben een zekere houding, ... Het maakt niet uit of je gebruik maakt van een puntenschaal, een beheersingsschaal (van niet goed naar uitstekend) of gewoon beschrijft in hoeverre de cursist de competentie beheerst. Je kan de leerplandoelen eventueel opdelen voor een nauwkeurigere inschatting, maar dat hoeft niet.

Naast de **leerplandoelen** van de opleidingen zelf werken we in alle modules van de basiseducatie ook aan **sleuteldoelen**.¹² Het leervragenspel bevat bijvoorbeeld elementen die terugkomen in sleuteldoelen. Je kan op basis van dergelijke oefeningen en observatie van cursisten tijdens het lesgeven ook een inschatting maken van de mate waarin cursisten de sleuteldoelen machtig zijn. Ook de manier waarop je **geletterdheidsondersteuning** aanbiedt, hangt af van de beginsituatie van de cursist.

Wees je ervan bewust dat wat je hier neerschrijft een **inschatting** is en grotendeels gebaseerd op een eerste indruk. Ga dus kritisch om met je bevindingen en bespreek jouw inschatting met de cursisten. Door je eerste indruk neer te schrijven, ga je er bewuster mee om dan wanneer je dat niet doet.

2.3.3. Rekening houden met specifieke noden

Cursisten basiseducatie hebben vaak een onvolledige (school)loopbaan of hebben op een andere manier kansen gemist. Als lesgever kan je ervoor zorgen dat deze cursisten positieve leerervaringen opdoen en zich zo sterker voelen. Een belangrijke voorwaarde hiervoor is een veilige leeromgeving waarin mensen zich welkom en gerespecteerd weten. Bij het begin goede afspraken maken over het reilen en zeilen van de cursus schept ook rust. Wanneer is er pauze, mag ik altijd vragen stellen of enkel op het einde, kan ik iets persoonlijks vertellen, blijft wat ik zeg binnen de groep, ...? Geef mee dat je een kwartier voor en na de cursus tijd hebt voor persoonlijke vragen van cursisten.

Hieronder staan we stil bij de specifieke situatie van anderstalige cursisten, cursisten in armoede en cursisten met leermoeilijkheden Vraag jezelf steeds af waarop je wel of niet een antwoord kan bieden en verwijst indien nodig door.

Anderstalige cursisten

Misschien hebben cursisten bepaalde vaardigheden onvoldoende onder de knie om zich goed uit de slag te trekken in het Nederlands. Doordat de cursus in het Nederlands gegeven wordt, is dit op zich een goede oefening voor anderstalige cursisten. Het is belangrijk dat cursisten **over de spreekdrempel** getild worden: dat ze durven spreken en dat ze durven uitleg vragen. Een ondersteunende begeleiding bestaat erin cursisten te bevestigen in wat ze al weten of kunnen: zich verstaanbaar kunnen maken is interessanter dan correct zinnen vormen. Tweedetaalleerders hebben ook nood aan plaatsen waar ze Nederlands kunnen oefenen. Het gaat hier weliswaar niet

¹⁰ Zie 2.8. Evalueren

¹¹ Zie 2.6. Differentiëren

¹² Zie bijlage 2. Sleuteldoelen

2. Aanpak

om een taalopleiding, maar minstens om een taalbad. Vraag jezelf af of je **taalondersteunend** lesgeeft.¹³

Taalondersteunend lesgeven houdt niet in andere talen dan het Nederlands verbieden; wel integendeel. Het erkennen van **meertaligheid** is erg belangrijk omdat de waardering van de thuistaal of dialecttaal bijdraagt tot een positief zelfbeeld. Omdat Nederlands de **gemeenschappelijke taal** is in de cursistengroep, kom je daar vanzelf wel terug op uit, bijvoorbeeld nadat een cursist iets vertaald heeft voor een andere cursist. Natuurlijk kan het storend zijn wanneer een groepje cursisten voortdurend in de eigen taal bezig is, maar dat is even storend als wanneer cursisten voortdurend in het Nederlands onder elkaar bezig zijn. Ga met beide situaties op dezelfde manier om. Daarom hoeft je die andere taal niet te verbieden.

Cursisten in armoede

Voorzie voor cursisten in armoede drempelverlagende maatregelen op een discrete manier. Het helpt als cursisten kopiekosten in schijven mogen betalen, als ze een beroep kunnen doen op gratis kinderopvang, als de module doorgaat in de buurt of als ze, bijvoorbeeld op VDAB kunnen rekenen om tussen te komen in de vervoersonkosten. Ze weten ook graag vooraf hoeveel de koffie kost en of er extra activiteiten gepland zijn die geld kosten. Maar armoede is meer dan die zichtbare buitenkant.

Armoede zit ook **van binnen**. Het is erg belangrijk dit als lesgever in het achterhoofd te houden. Een cursus volgen brengt verplichtingen met zich mee en het is niet altijd gemakkelijk dit vol te houden. Probeer daarom vooral te ondersteunen en niet te veroordelen als een cursist zich moeilijk kan concentreren, te laat komt, er een les niet is of er niet in slaagde een opdracht te doen. Een persoonlijk gesprek waarin je je bezorgdheid uit en aanmoedigt, een telefoontje bij afwezigheid of een herinnering aan een geplande activiteit kunnen wonderen doen. Probeer je boodschap altijd positief te verwoorden.

Cursisten met leermoeilijkheden

Cursisten basiseducatie ervaren vaak drempels die het leren in de weg kunnen staan. Sommigen hebben een leerstoornis zoals dyslexie of dyscalculie. Maar meestal is het niet zo duidelijk of is er geen diagnose gesteld en ook binnen de gekende leerstoornissen is er veel variatie. Het is als lesgever niet eenvoudig om te weten te komen waarom een cursist zich bijvoorbeeld moeilijk kan concentreren. Een psychiatrisch probleem kan daar de oorzaak van zijn, maar ook weer niet altijd.

Het is niet je taak als lesgever om diagnoses te stellen, wel om zo creatief mogelijk en in overleg met de cursist naar **oplossingen te zoeken**. Het helpt bijvoorbeeld als een cursist even de groep mag verlaten als het niet meer lukt, een bepaalde leeractiviteit mag overslaan, meer tijd krijgt of extra hulpmiddelen mag gebruiken.

2.4. Functioneel leren

Mensen zijn meer gemotiveerd en leren gemakkelijker als ze merken dat ze de dingen die belangrijk voor hen zijn in de eigen omgeving uiteindelijk kunnen gebruiken. Het optimaal benutten van de leeromgeving¹⁴ is belangrijk, maar ook concrete leeractiviteiten maken het leerproces **vanzelfsprekender**, stimuleren en scheppen extra leerkansen.

Het aanbod basiseducatie is steeds functioneel. Dit betekent dat we werken aan de hand van **betekenisvolle taken en situaties** in functie van zaken waarmee cursisten in aanraking komen. Het zinvolle van de taken moet ervoor zorgen dat de cursisten vanzelf succeservaringen opdoen, wat hen weer aanzet tot verder leren. De voorbeelden van leeractiviteiten die we verderop in dit leerplan uitwerken zijn dan ook steeds ingebed in functionele en actieve werkvormen. De cursisten

¹³ Test: Hoe taalgericht geef ik les? Kijk op: www.taalgerichtvakonderwijs.nl/platform/00002/

¹⁴ Zie 2.2. Leeromgeving

bespreken, proberen, verkennen, zoeken op, bekijken, doen, denken en ervaren. Als de voorbeelden van leeractiviteiten¹⁵ in dit leerplan niet passen in jouw cursistengroep, kan je ze beter **aanpassen of alternatieve leeractiviteiten** ontwikkelen. Door leeractiviteiten te combineren ontstaan sowieso meer authentieke leersituaties.

Hou bij het uitwerken van de leeractiviteiten rekening met de afbakening van de leerplandoelen. De afbakening geeft een globaal beeld van de mate waarin de cursist de leerplandoelen moet beheersen¹⁶. Globaal wil zeggen dat de afbakening geldt voor het geheel van de MO-doelen. Leg je **minimumverwachtingen** dus op het vlak van kennis niet te hoog en maak de context voor het uitvoeren van leeractiviteiten niet te complex.

Afbakening	
Kennis - Informatie, concrete en rudimentaire begrippen en standaardprocedures uit het domein van de maatschappelijke geletterdheid begrijpen; Vaardigheden - Informatie analyseren door elementen te onderscheiden en verbanden te leggen; - Een geselecteerd aantal courante procedures bij het uitvoeren van taken toepassen; - Voorgescreven strategieën aanwenden voor het oplossen van een beperkt aantal herkenbare concrete problemen;	Context - Handelen in een beperkt aantal vergelijkbare, eenvoudige, toegankelijke, meestal vertrouwde, courante contexten waarin een beperkt aantal factoren verandert; Autonomie - Met ondersteuning; Verantwoordelijkheid - Verantwoordelijkheid opnemen voor de gestelde handelingen.

Een cursist die je bijvoorbeeld bij verschillende opdrachten hier en daar moest ondersteunen kan perfect slagen voor de module. Bij autonomie wordt niet verwacht dat de cursist alles zelfstandig doet. Rekening houden met de afbakening voor context wil zeggen dat je van cursisten een minimale transfer verwacht. Het gaat hier immers over *meestal vertrouwde contexten*. Je mag van cursisten bijvoorbeeld verwachten dat ze niet alleen aan jou vragen stellen over het onderwerp van de lessen, maar bijvoorbeeld ook aan een bibliotheekmedewerker.

Het is niet toevallig dat de leerplandoelen **competentiegericht** geformuleerd zijn. We vertrekken in de functionele aanpak dan ook vanuit wat de cursisten kunnen, niet vanuit wat ze niet kunnen. Op die manier speel je maximaal in op de aanwezige voorkennis zodat cursisten de nieuwe informatie kunnen consolideren. Functioneel leren is ook **doelgericht** leren. Dit kan je aanwakken door cursisten bij de start van de cursus en in elke bijeenkomst duidelijk te maken wat de lesdoelen zijn, want op die manier geef je betekenis aan het leren. Cursisten die weten waarover de les gaat en wat de bedoeling is, zijn meer betrokken. Dit geldt ook voor het aanmoedigen van **transfer**. Het is voor de cursisten basiseducatie niet evident wat ze leren in de groep toe te passen in andere situaties. Sta daar dus expliciet bij stil in de les. Het vertrekken vanuit functionele taken vergemakkelijkt op zich de transfer van wat geleerd wordt in de groep naar het toepassen in de dagelijkse realiteit.

Leeractiviteiten in een functionele aanpak zet je zo op dat ze naast de directe uitdaging de nodige mediërende ingrepen toelaten. **Mediërend leren** organiseren is ervoor zorgen dat de kloof tussen verworven en nieuwe competenties net groot genoeg is om uitdagend te zijn en niet te groot om de kloof te kunnen overbruggen. Het moeten met andere woorden haalbare taken zijn in een veilige en ondersteunende omgeving. De cursisten worden betrokken in het bepalen van wat er moet

¹⁵ Zie 3. Leerplandoelen

¹⁶ Zie 2.8.2. Eindbeoordeling

2. Aanpak

gebeuren, welke stappen daarvoor nodig zijn, het plan maken en uitvoeren, nagaan of het plan goed vlot, eventueel bijsturen en uiteindelijk evalueren of het doel bereikt is. Mediërend leren versterkt de autonomie van de deelnemers omdat ze het leerproces zelf in handen krijgen.

In dit verband is het **leren in groep** ook zo essentieel. Cursisten leren van de begeleider, maar ook van elkaar. Cursisten kunnen in hun woorden vaak gemakkelijker iets uitleggen aan elkaar. Daarnaast heeft het deelnemen aan de groep ongetwijfeld positieve effecten met betrekking tot zelfbeeld en zelfvertrouwen, de communicatie met anderen, leerervaringen en motivatie om te leren. Je kan er ook aan denken een project uit te werken met de groep. Een project vraagt een resultaatgerichte aanpak, duidelijke doelen, een plan van aanpak en een taakverdeling.

2.5. Cyclisch leren

Cyclisch werken is een methode die het werken aan verschillende competenties laat terugkomen op verschillende momenten, met andere werkvormen en in functie van andere contexten. Cyclisch werken is daarenboven een goede manier om verschillen tussen cursisten op te vangen. Cursisten verschillen in **leerstijl**. Voor de ene is het gemakkelijker te leren door te doen, de andere begrijpt het best als het goed wordt uitgelegd, ... Inspelen op verschillende leerstijlen doe je door aan dezelfde doelen te werken op verschillende manieren. In de uitwerking van de modules¹⁷ zal je zien dat leerplandoelen gekoppeld worden aan meerdere voorbeelden van leeractiviteiten. De leerplancommissie heeft ernaar gestreefd voorbeelden van verschillende soorten leeractiviteiten te geven. Variatie in methodes, werkvormen en materialen is noodzakelijk en een belangrijke sleutel tot succes voor cursisten. Bewaar wel een vaste structuur, want dat is een houvast voor de cursisten.

Door het werken aan dezelfde competenties te laten terugkomen geef je cursisten meer **kansen** om wat je aanbrengt op te pikken. Cursisten die de eerste keer dat je een onderwerp aanbracht nog niet helemaal mee waren, zijn dat later misschien wel. Bij het voorbereiden van een les of lessenreeks kan je de inhoud indelen in basisstof, herhalingsstof en verrijksstof. Sommige cursisten hebben meer tijd nodig dan andere. Daarnaast zijn er ook cursisten die beter wat meer **tijd** zouden nemen voor ze aan een opdracht beginnen. Bij het differentiëren heb je hier best ook aandacht voor. Rustpunten inbouwen komt cursisten op verschillende manieren ten goede: tijd nemen om onderwerpen in te leiden en af te ronden, pas echt starten als het rustig is in de groep en op het einde van de bijeenkomst tijd voorzien om even te evalueren. Geef cursisten tijdens de lessen tijd om mee te zijn en om na te denken over wat ze moeten doen. Stimuleer ook de enthousiastelingen eerst te denken en dan te doen.

2.6. Differentiëren

In de MO-groepen hebben cursisten meestal gelijkaardige leervragen en eenzelfde motivatie. Anderzijds zal de groep veelal minder homogeen zijn op het vlak van leervaardigheden en geletterdheid. Voor de lesgever is dit niet alleen een uitdaging, maar ook een meerwaarde. Probeer daarom zo snel mogelijk een zicht te krijgen op de beginsituatie van de cursisten.¹⁸

Hieronder geven we enkele mogelijkheden om te differentiëren. We proberen in de voorbeelden duidelijk te maken dat differentiëren niet enkel ingezet wordt om rekening te houden met verschillen tussen cursisten die al meer of minder weten, trager of sneller iets nieuws oppikken. Het klassieke voorbeeld is sterke cursisten een gelijkaardige taak nogmaals laten uitvoeren, terwijl zwakkere cursisten nog bezig zijn met het uitvoeren van een opdracht. Met deze vorm van differentiëren is niets mis, zolang de taak interessant blijft voor de cursist, maar er is nog **veel meer mogelijk**. Je kan ook differentiëren om diversiteit in creativiteit of spreekdurf op te vangen. Soms is het goed cursisten met verschillende capaciteiten of interesses aangepaste taken te

¹⁷ Zie 3. Leerplandoelen

¹⁸ Zie 2.3.2. Beginsituatie inschatten

geven. Op andere momenten is het beter de verschillen tussen cursisten net te benutten om met de hele groep of in gemengde groepjes aan een gemeenschappelijke taak of project te werken. Verschil in taalvaardigheid kan ook een motief zijn om te differentiëren, maar de voorbeelden vertrekken allerm minst enkel vanuit die vaststelling.

2.6.1. Verwachtingen

Verwacht van cursisten dat ze individueel vorderingen maken en dat op verschillende vlakken. Afhankelijk van de beginsituatie verwacht je dus andere zaken. Een cursist die in het begin erg stil is en later meer inbrengt in de groep, krijgt een schouderklopje. Een cursist die in het begin erg impulsief is en later meer nadenkt voor hij iets inbrengt ook. Laat deze cursisten samenwerken.

Klassikaal werken sluit differentiatie niet uit. Benadruk in **competentiegericht** leren de stappen die cursisten zetten. Voor sommige cursisten zijn dat kleine stappen, voor anderen zijn dat grote stappen. Bevestig elke cursist in de dingen die hij verwezenlijkt. Sta met de cursisten stil bij hoe het komt dat ze die stappen zetten. Ze hebben de taak goed voorbereid, de opdracht goed gelezen, tijd genomen om na te denken over de oplossing, hulp gevraagd wanneer ze vast zaten, ... Stimuleer cursisten hun leren in eigen handen te nemen door ze te bevestigen in de stappen die ze daartoe zetten.

Ook cursisten hebben verschillende verwachtingen. Het kan voorkomen dat de interesses van de cursisten in de groep nogal uit elkaar liggen. Hieraan kan je tegemoet komen door de groep eens in te delen per interessegebied en hen een andere opdracht te geven. Als het bijvoorbeeld gaat over vrije tijd werkt de ene groep rond sport en de andere rond een museumbezoek. Je kan dit concreet doen door in hoeken te werken, zonder dat er doorgeschoven wordt.

2.6.2. Opdrachten

In opdrachten en taken kan je op verschillende manieren differentiëren, bijvoorbeeld in de **taak** zelf. Een rollenspel kan je voordoen met enkele sterkere cursisten. Wanneer de cursisten daarna per twee aan de slag gaan, neemt de sterkere cursist de moeilijkste rol op. De opdracht kan je voor verschillende cursisten ook meer of minder **voorstructureren**. Bij informatie zoeken over vrije tijd kan je ervoor zorgen dat de taak op zich moeilijker of gemakkelijker is door als lesgever meer of minder voor te structureren. Je kan in een tekst de zinnen nummeren of woorden aanduiden. Als je cursisten indeelt in groepjes geef je het groepje sterkere cursisten bijvoorbeeld meer keuzemogelijkheden of zijn de mogelijkheden minder overzichtelijk geordend. De stap naar de oplossing is groter voor de sterkere groep.

Of cursisten kunnen dezelfde opdracht krijgen met **verschillende informatiebronnen**. Bij een opdracht kan de aangereikte informatie een verschillende moeilijkheidsgraad hebben: een eenvoudige of complexe bustabel, een overzichtelijke of een minder overzichtelijke wegbeschrijving, een korte of een lange leestekst, een brief met of zonder pictogrammen, een folder met meer of minder foto's, een afbeelding bij een luisterfragment, de opgave die wordt voorgelezen, ... De vraag en het invulformulier bij de opdracht blijven dezelfde. Maar in dezelfde redenering kan je de **antwoordvorm** aanpassen. Cursisten die bezig zijn met plannen moeten een meer of minder complexe agenda invullen, of helemaal geen. De ene cursist kan beter schriftelijk antwoorden, de andere legt het gemakkelijker uit. Hoe beter je je cursisten kent, hoe gemakkelijker het gaat om te differentiëren. Wanneer je klassikaal vragen stelt over een tekst, hoef je je vragen niet altijd aan de hele groep te stellen. Je kan een vraag aan één cursist stellen en dus ook aanpassen aan zijn niveau.

Bij een project moeten heel wat taken verricht worden en omdat de taken niet allemaal even moeilijk zijn, gebeurt de differentiatie automatisch. Sommige cursisten zijn blij eens iets zelfstandig te kunnen proberen, anderen doen liever dingen samen. Zorg voor evenwicht.

2. Aanpak

2.6.3. Ondersteuning

Er zijn verschillende manieren om te ondersteunen. Het principe dat voorop staat is **afnemende sturing**. In een beginfase en bij een lager niveau stuurt de lesgever sterk en demonstreert hij. In een volgende stap spreekt de lesgever de cursisten aan om zelf actief aan de slag te gaan, onder begeleiding van de lesgever of van een medecursist. In een laatste fase treedt de lesgever op als coach. Hij neemt wat meer afstand en stimuleert de cursist zelf dingen te proberen. Waar nodig kan de lesgever bijsturen. Cursisten strategieën aanreiken om steeds meer zelfstandig te functioneren: ook dat is competentiegericht leren. Cursisten die niet veel begeleiding meer nodig hebben, kunnen gestimuleerd worden om het zonder hulp te klaren. De ideale lesgever maakt zichzelf overbodig ;-).

De klassieke manier is **vragen stellen** om het denkproces van cursisten aan te zwengelen. Soms blokkeren cursisten op een taak. Ze weten niet hoe ze er moeten aan beginnen. Door goede vragen te stellen geraakt de cursist er wel uit. Het gaat bijvoorbeeld over de vraag welk speelgoed het beste is voor welk kind. Je kan de cursisten eerst vragen hoe oud de kinderen zijn, of het actieve kinderen zijn, of het jongens of meisjes zijn, of ze dit of dat speelgoed al hebben, ... Op een gelijkaardige manier kan je met cursisten ook **tussenstappen inbouwen**. Zo moeten ze in een brief eerst de belangrijke woorden omcirkelen. Op een gelijkaardige manier zorg je ervoor dat cursisten meer of minder **voorbeelden** krijgen voor ze aan de taak zelf beginnen. Bij het voorbereiden van een bezoek van een expert aan de groep zijn er cursisten die spontaan heel wat vragen hebben. Anderen hebben er geen idee van wat ze kunnen vragen. In een klasgesprek kan je eerst enkele cursisten aan het woord laten die gemakkelijk voorbeelden verzinnen. Op die manier hebben de andere cursisten meer voorbeelden gekregen, weten ze beter wat verwacht wordt en hebben ze inspiratie opgedaan. Moedig op het einde van een brainstorm creatieve cursisten aan nog iets nieuws te bedenken.

Cursisten kunnen ook **elkaar ondersteunen**: laat cursisten leren van elkaar, want dat levert veel voordelen op. Cursisten die een probleem ondervinden bij leerstof profiteren van een uitleg 'in hun woorden' door een medecursist. Als lesgever heb jij eigenlijk teveel voorkennis. Cursisten leren ook door iets aan anderen uit te leggen. Wie iets kan uitleggen, begrijpt het nog beter. Hou het samenwerken wel in de gaten. Het is niet de bedoeling dat de ene cursist gewoon alles voorzegt en oplost. Veel cursisten zijn immers erg resultaatgericht. Als begeleider investeer je beter in procesgericht leren. Alle cursisten moeten hun inbreng kunnen doen. Laat cursisten ook in een onderwijsleergesprek elkaars vragen beantwoorden en speel vragen die ze aan jou stellen door aan de groep.

2.7. Sleuteldoelen

Sleuteldoelen zijn bouwstenen voor het leren en voor het leven. Aan deze doelen kan je een leven lang werken, maar ze zijn ook levensbelangrijk om je mannetje te staan in de maatschappij. Deze doelen zijn transfereerbaar en in veel situaties en contexten toepasbaar. Ze zijn multifunctioneel omdat je er verschillende objectieven mee kan bereiken en diverse problemen mee kan aanpakken. De sleuteldoelen zijn na te streven.

MO is het leergebied bij uitstek om aan sleuteldoelen te werken.

Aandacht hebben voor sleuteldoelen betekent een **verbreding van de opleiding**. Hieraan werken vraagt dan ook een andere aanpak dan het werken aan de andere leerplandoelen. Deze doelen zijn immers nog algemener geformuleerd: om eraan te werken moet je ze op ten minste twee manieren concretiseren. Ten eerste door de sleuteldoelen te verbinden aan concrete leeractiviteiten en leerplandoelen. Beperk je daarbij zeker niet tot één leeractiviteit. Het is pas door de koppeling met verschillende leeractiviteiten te maken dat je aan de sleuteldoelen in hun volheid werkt. Het zijn net de sleuteldoelen die de stap van de vertrouwde klassituatie naar de buitenwereld gemakkelijker moeten maken. Daarnaast hangt de manier waarop je aan sleuteldoelen werkt af van de concrete cursisten met wie je werkt. Het komt erop aan te beslissen

hoe je dit aanpakt, want je kan altijd verder werken aan deze doelen. Liefst werk je hierover met de collega's op centrumniveau een visie uit. Veel hangt ook af van het gegeven of de cursisten één of meer modules volgen. Het spreekt voor zich dat wanneer cursisten een langer leertraject doorlopen, het pas echt mogelijk wordt sleuteldoelen uit te diepen en te verbreden.

Werken aan sleuteldoelen vraagt van de lesgever basiseducatie een doordachte didactische aanpak. De sleuteldoelen moeten immers als een **rode draad** doorheen het aanbod lopen. Eerst en vooral kan je deze competenties in je houding als lesgever voorleven. Door zelf een open en constructieve houding aan te nemen, zijn cursisten geneigd dit over te nemen. Een ander voorbeeld is respect: je krijgt respect door respect te tonen. Hoewel sleuteldoelen steeds impliciet aanwezig zijn en cursisten op zich daaruit al veel oppikken is het nodig om ook expliciet aandacht te hebben voor deze competenties. Dit betekent niet meteen extra leeractiviteiten plannen, maar wel de sleuteldoelen die zich aandienen op dat moment bespelen en ondersteunen bij cursisten.

De sleuteldoelen bieden tevens handvatten aan om geletterdheidsondersteuning vorm te geven. Aandacht voor ICT en numerieke vaardigheden brengen we in dit aanbod binnen via de sleuteldoelen¹⁹ mediawijsheid (09) en numeriek vermogen (10). De component taal is niet expliciet aanwezig in de huidige set sleuteldoelen. Maar bij de voorbeelden van leeractiviteiten²⁰ zijn verschillende tips erop gericht om taalondersteunend²¹ te werken.

2.8. Evalueren

Evalueren is een wezenlijk onderdeel van de onderwijspraktijk en geen eenvoudige aangelegenheid.

- Eerst en vooral heeft evalueren meerdere functies: nagaan of de cursist de beoogde competenties bereikt, maar evengoed betreft het feedback geven op het onderwijsleerproces.
- Evalueren kan op elk moment van het leren zinvol zijn: bij de start, onderweg en op het einde.
- Wat geëvalueerd wordt, kan vervolgens uit meerdere dimensies bestaan: evalueren in de breedte en in de diepte.
- Je kan ook variëren in wie evalueert: zelfevaluatie, peerevaluatie, evaluatie door de lesgever, evaluatie door een externe expert of een combinatie van het voorgaande.
- Tenslotte zijn er verschillende methodes en vormen om te evalueren: een schriftelijke toets met open of gesloten vragen, een rollenspel, een interview, een praktijkopdracht, een verslag, een werkstuk, observaties, demonstraties, portfolio, een oefening, een evaluatiespel of -quiz, ...

Meet wat je wil **weten**. De evaluatie toont in de eerste plaats aan in hoever de cursist de MO-leerplandoelen heeft gerealiseerd. Indien je bijvoorbeeld wiskundedoelen als 'ondersteunende kennis' aanbrengt om MO-doelen te realiseren, is het niet de bedoeling die wiskundedoelen op zich te evalueren.

Gebruik **vertrouwde werkvormen** bij de evaluatie: steek hier een opbouw in. De instructie mag geen struikelblok vormen om een taak goed af te werken. Zorg voor heldere instructies, een duidelijke structuur en eventueel voor een voorbeeldvraag die je samen maakt.

Denk economisch over evalueren: werk samen met collega's. Samen nadenken over de evaluatie en wat je van de cursisten verwacht, verbetert de praktijk. Stap dus af van wegwerptoetsjes: probeer evaluatietaken uit en pas ze aan waar nodig. Hergebruik goed materiaal.

¹⁹ Zie bijlage 2. Sleuteldoelen

²⁰ Zie 3. Leerplandoelen

²¹ Zie 2.3.3. Cursisten met specifieke noden

2. Aanpak

2.8.1. Cursisten opvolgen

Evaluëren maakt deel uit van het leerproces en zorgt ervoor dat je de cursisten bewust en van nabij kan opvolgen. In dit leerplan gaven we al aan dat een inschatting van de beginsituatie van cursisten belangrijk is.²² Zoals hoger opgesomd bestaat er een heel gamma aan evaluatiemethodes en -instrumenten. We staan hier bij enkele stil:

Feedback

Door een cursist feedback te geven kan hij leren. Cursisten leren terwijl ze geëvalueerd worden en de lesgever evalueert ook tijdens het leerproces. De feedback die daarbij hoort is een niet te onderschatten element van competentiegericht leren. Cursisten moeten weten wat ze gaan leren en hoe. Bij wat ze al gedaan hebben, moeten ze weten of ze dat goed deden en wat al dan niet nog geoefend moet worden. Bij elke taak, opdracht of oefening hoort feedback. Een oefening zonder feedback was een zinloze oefening, want de cursist weet niet of hij het goed of niet goed deed. Uit je fouten kan je leren: leer cursisten **positief kijken naar evaluatie**.

Geef cursisten de mogelijkheid op basis van jouw feedback en feedback van medecursisten vorderingen te maken tijdens de module. Als je enkel op het einde van de module evalueert en feedback geeft, kan dit uiteraard niet meer. Ten minste op het einde van de module is er een **individueel voortgangsgesprek** met elke cursist. Bespreek de resultaten van de cursist en wat zijn mogelijkheden zijn na deze cursus.

Evaluëren op het einde van de les

Beëindig de leeractiviteiten tien minuten voor het einde van de **bijeenkomst** en schep kansen om het afronden rustig en goed te doen. Door tijd te maken voor afronding, zal wat geleerd werd beter blijven hangen. Goed afronden betekent steeds de cursisten bevragen over wat ze gedaan en geleerd hebben. Vraag ook of ze dit kunnen gebruiken of toepassen in het dagelijks leven. Wellicht zal je vaststellen dat dit voor cursisten geen eenvoudige taak is: help hen op weg. Herhaal aan welke doelen er is gewerkt, laat hen aan elkaar vertellen of voor zichzelf opschrijven wat ze willen onthouden van de voorbije les, bijvoorbeeld een nieuw woord. Vraag cursisten ook wat ze vonden van de les: goed of minder goed? Beantwoorden inhoud en aanpak van de module aan hun verwachtingen? Wat kunnen ze er verder mee doen? En vooral: waarom?

Reflecteer zelf over de les die je gaf. Wat vond jij ervan? Zaten de werkvormen goed? Moet je enkele dingen bijsturen voor de volgende les? Denk daarbij na over je eigen sterke en minder sterke kanten als lesgever. Ga bewust om met je eigen draagkracht.

Geïntegreerde taken

Je hoeft de leerplandoelen niet per se in aparte taken te evalueren. Zoals in leeractiviteiten aan verschillende leerplandoelen gewerkt kan worden, kan je in een geïntegreerde taak verschillende leerplandoelen evalueren. Het is zeker aan te bevelen sleuteldoelen niet apart te evalueren. Tijdens het leerproces heb je immers ook geïntegreerd gewerkt aan deze doelen. Alleszins is het nodig de **beoordelingscriteria vooraf** te bepalen en aan de cursisten duidelijk mee te geven wat je verwacht.

Het **projectwerk** leent zich ook tot geïntegreerde evaluatietaken. Je kan bovendien de mensen met wie de cursisten in contact komen tijdens het projectwerk betrekken bij de evaluatie. Zij kunnen aangeven of de cursist bijvoorbeeld een boodschap goed kon overbrengen, een afspraak kon maken, ... Op die manier kunnen de cursisten hun prestaties toetsen aan de reacties van anderen.

Portfolio

Het voordeel van een portfolio is dat je cursisten het leren in handen geeft; je zet ze aan tot zelfevaluatie en reflectie. Een portfolio kan uit drie delen bestaan: een biografie, verzamelde

²² Zie 2.3.2. Beginsituatie inschatten

informatie over behaalde leerplandoelen en de bewijzen daarvan. De cursisten verhelderen in hun **biografie** waarom ze deze cursus volgen, welke leerders ze zijn en wat ze verder nog willen bereiken. De reflectie op zichzelf gebeurt doorheen de cursus, telkens naar aanleiding van bepaalde lestaken. Zoek geschikte werkvormen om cursisten te laten nadenken over hun sterke en zwakke punten. De biografie groeit met de cursist mee doorheen de module(s). Het tweede deel van het portfolio bestaat uit een **checklist** waarop cursisten aanduiden hoe goed ze elk leerplandoel van de betreffende module beheersen (dit kan zowel op een kwalitatieve als op een kwantitatieve schaal). Deze beoordeling is gebaseerd op reële taken die de cursisten uitvoeren en kan gevalideerd worden door de lesgever. In het derde luik verzamelen de cursisten **bewijsmateriaal**. Dat kan een werkblad zijn, feedback van iemand, ... De bewijzen worden geordend in een overzichtsrooster volgens deelvaardigheid en gedateerd.

Het portfolio geeft zowel cursist als lesgever de mogelijkheid verschillende vormen van evaluatie overzichtelijk bij te houden. Als je tijdens het leerproces **verschillende vormen** van evaluatie gebruikt, heb je wellicht meer materiaal om een onderbouwde eindbeoordeling te maken. Elke evaluatievorm heeft voor- en nadelen. Indien je verschillende vormen afwisselt, kan je de nadelen opvangen. Sommige evaluatievormen zijn echter niet vanzelfsprekend. Jezelf evalueren is iets dat je moet leren. Als de cursisten niet vertrouwd zijn met deze methoden, zal de informatie niet **betrouwbaar** zijn: zorg voor een opbouw.

2.8.2. Eindbeoordeling

Op het einde van elke module moet je beslissen of een cursist **geslaagd** is of niet. Een cursist die slaagt voor een module ontvangt een deelcertificaat. Een cursist die slaagt voor de opleiding ontvangt het certificaat van die opleiding. Je kan de eindbeoordeling best baseren op dezelfde soort taken die je gebruikt bij het evalueren van het leerproces. Omdat het onderscheid tussen leer- en evaluatietaken wel eens vaag kan zijn, is het nodig aan cursisten duidelijk te maken wanneer je bepaalde oefeningen meeneemt voor de eindbeoordeling.

Om te vermijden dat de eindbeoordeling gelinkt is aan toeval kan je op verschillende momenten en op verschillende manieren testen. Betrek ook andere beoordelaars. Vragen bij een tekst die je kan beantwoorden zonder de tekst te lezen zijn geen goede vragen. Beperk je ook niet tot ja/nee – vragen: er is sowieso al 50% kans dat de cursisten het correct hebben. Vooraf transparante beoordelingscriteria bepalen is noodzakelijk. Beschrijf ten minste de karakteristieken van het **voldoende** antwoord; denk daarbij niet alleen aan het product. Je kan ook een verschillend gewicht toekennen aan bepaalde leerplandoelen. De doelen die voor jou zwaarder doorwegen, moeten dan zeker bereikt zijn. Focus bij het bepalen van de criteria voor de eindbeoordeling op wat echt belangrijk is.

Ga na of je eindbeoordeling **effectief gebaseerd is op de evaluatie van de leerplandoelen**. Hou daarbij rekening met de afbakening²³ van de leerplandoelen.

De afbakening geeft een globaal beeld van de mate waarin de cursist de leerplandoelen moet beheersen om te slagen. Globaal wil zeggen dat de afbakening geldt voor het geheel van de MO-doelen. Bij de eindbeoordeling hou je dus best deze afbakening in het achterhoofd. Een cursist die je bijvoorbeeld bij verschillende opdrachten hier en daar moest ondersteunen kan perfect slagen voor de module. Bij autonomie wordt niet verwacht dat de cursist alles zelfstandig doet. Rekening houden met de afbakening voor context wil zeggen dat je van cursisten een minimale transfer verwacht. Het gaat hier immers over *meestal vertrouwde contexten*. Je mag van cursisten bijvoorbeeld verwachten dat ze niet alleen aan jou vragen stellen over het onderwerp van de lessen, maar bijvoorbeeld ook aan een bibliotheekmedewerker.

Om al het bovenstaande te realiseren moet je van bij het begin van de module nadenken over de eindbeoordeling. Evalueren is een **wezenlijk onderdeel van het leerproces**.

²³ Zie tabel met afbakening onder 2.4. Functioneel leren

3. Leerplandoelen

Om het centrum en de lesgever basiseducatie de **maximale agogische vrijheid** te geven de modules uit te werken op maat van de cursist hebben we er in dit leerplan voor gekozen om van de eindtermen de leerplandoelen te maken.

Het leerplan zet vooral in op het expliciteren van een visie op hoe met generieke doelen een specifiek aanbod vorm gegeven kan worden. Dat aanbod²⁴ houdt rekening met de leeromgeving, eventueel met de verwachtingen van de samenwerkingspartner en vooral met de leervragen van de cursisten.

3.1. Voorbeelden van leeractiviteiten

Per module werkte de leerplancommissie verschillende voorbeelden van leeractiviteiten uit. Elke module wordt op de volgende pagina's op dezelfde manier uitgewerkt en **gestructureerd**. Onder de titel staan links de voorbeelden van leeractiviteiten en rechts de daarbij horende leerplandoelen. Uiterst rechts vind je de code van de eindtermen.

Bij de leeractiviteiten staan vaak passende tips. Dat kan een taaltip zijn, een didactische wenk, een verwijzing naar een bron, een suggestie hoe te werken met sleuteldoelen. Bij het ontwerpen van dit leerplan stelden we vast dat verschillende sleuteldoelen vervat zitten in eindtermen die al deel uitmaken van modules. Aan een aantal van de sleuteldoelen wordt dus automatisch gewerkt, andere liggen minder voor de hand. Voor alle sleuteldoelen hebben we enkele didactische wenken voorzien; ook voor de minder voor de hand liggende. Zoals reeds omschreven stimuleren we het werken aan sleuteldoelen op maat van de individuele cursist. Denk eraan dat sleuteldoelen na te streven zijn. Hou ook bij aan welke sleuteldoelen je werkt en zorg voor linken met de leerplandoelen.²⁵

De leeractiviteiten spelen in op het competentiegerichte karakter van de eindtermen en leerplandoelen. Bij elke leeractiviteit is dus sprake van een geïntegreerd geheel van kennis, vaardigheden en attitudes.

3.2. Hoe omgaan met de leeractiviteiten?

De voorbeelden van leeractiviteiten zijn vooral **inspirerend** bedoeld. Als lesgever heb je de ruimte om te selecteren en zelf bijkomende leeractiviteiten uit te werken. Goed opvolgen wat er in de omgeving en de actualiteit gebeurt is belangrijk want ongetwijfeld doen er zich daar nog interessante situaties voor. Daarnaast kunnen de leervragen van de cursisten en hun ideeën tot leeractiviteiten leiden. Voorop staat dat je leeractiviteiten selecteert die **functioneel** zijn.²⁶

Het is positief leeractiviteiten te linken aan de leefwereld van je cursisten. Bij thema's die controverse of polarisatie met zich kunnen meebrengen, start je bij voorkeur met minder beladen aspecten. MO heeft te maken met persoonlijke en maatschappelijke betrokkenheid, van de cursist en van de lesgever. Denk goed na wat je van jezelf als lesgever, als persoon prijs geeft. Waak ook over wat de cursist van zichzelf prijs geeft. Dat hangt in sterke mate af van de draagkracht van jezelf, van de individuele cursist en van de groep.

Leeractiviteiten zijn geen losstaande elementen die je systematisch en in een soort chronologische volgorde met de cursisten doorwerkt. Je kan ze best binnen de context met elkaar **combineren**.

²⁴ Zie 1.3. Programma samenstellen

²⁵ Zie 2.8. Sleuteldoelen

²⁶ Zie 2.5. Functioneel leren

Een module die in meerdere opleidingen voorkomt bevat steeds dezelfde reeks voorbeelden van leeractiviteiten in de verschillende leerplannen. Eenzelfde module in een ander leerplan nalezen levert je dus geen extra inspiratie op. Het is wel interessant om de andere modules van de opleiding na te kijken en de **bruggetjes**²⁷ te volgen. Dit zijn de gemeenschappelijke modules tussen opleidingen die cursisten kunnen laten proeven van andere opleidingen of kunnen aanzetten om ook andere opleidingen aan te vatten. Zo komt de module *Geschiedenis* eveneens voor in de opleiding *Actualiteit en geschiedenis*. Wanneer je de module *Geschiedenis* geeft, ga je dus best ook een kijkje nemen bij de modules uit de opleiding *Actualiteit en geschiedenis*. Spreek bij het selecteren van leeractiviteiten eventueel af met collega's die deze modules geven.

Werk **planmatig** en hou het overzicht: zorg ervoor dat je zeker aan de **leerplandoelen** van de geselecteerde module(s) werkt. Het zijn die leerplandoelen die geëvalueerd worden en op basis waarvan de cursisten al dan niet slagen voor de module.²⁸ Kies op basis van de groep welke leerplandoelen belangrijker zijn en dus meer aandacht verdienen. Meer doen mag natuurlijk altijd. Beperk je voor inspiratie sowieso niet tot de voorbeelden van leeractiviteiten van de geselecteerde modules. Bekijk ook de andere modules van de opleiding en de opleidingen waarmee modules gemeenschappelijk zijn; de eerder genoemde bruggetjes.

Hoe je het overzicht bewaakt of een plan opmaakt is jouw keuze, of de keuze van je centrum als daar afspraken over zijn. Bij een doorlichting gaat de inspectie na of je dit leerplan toepast, of je planmatig werkt en of je de doelstellingen van de opleiding nastreeft en bereikt met je cursisten. Zorg er bij het selecteren en ontwerpen van leeractiviteiten voor dat het geheel van je cursus volledig en samenhangend is: zorg voor een **leerlijn**.

²⁷ Zie 2.1.4. Linken met andere opleidingen MO en bijlage 1. Overzicht modules en opleidingen

²⁸ Zie 2.8.2 Eindbeoordeling

4. Leeractiviteiten – Leerplandoelen – Eindtermen

4.1. Geschiedenis (M BE G 109)

Leeractiviteit	Eindterm	Eindterm
Een overzicht maken van verschillende tijdsperiodes (met begin- en einddatum en duur van elke periode) aan de hand van informatie uit de tijdsband van uitgeverij Averbode of de inhoudstafel van een historische atlas. Voorzie een orderingskader of frame voor de cursisten, denk hierbij ook aan veranderende ruimte. Het overzicht kan in de loop van de module aangevuld worden met historische figuren en gebeurtenissen die aan bod komen.	De cursist plaatst belangrijke gebeurtenissen of personen in de juiste tijdsperiode De cursist situeert informatie in tijd en ruimte De cursist analyseert historische informatie De cursist illustreert dat een actuele toestand vroeger anders was en in de loop van de geschiedenis evolueerde	096 097 099 102
Plaatsen van gebeurtenissen uit het eigen leven op een tijdslijn: geboorte, eerste werk, militie, huwelijk, geboorte kinderen, geboorte en/of overlijden ouders, partner, ... - beleeft iedereen dergelijke gebeurtenissen op eenzelfde manier? + wordt dit beïnvloed door je eigen culturele achtergrond? (15) Sta er met cursisten bij stil dat je eigen geschiedenis bepaalt wie je bent	De cursist situeert informatie in tijd en ruimte De cursist herkent verbanden tussen verschillende domeinen van de samenleving De cursist analyseert historische informatie	097 098 099
In kaart brengen van de eigen familie aan de hand van een eenvoudige stamboom en voorstellen aan de groep.	De cursist plaatst belangrijke gebeurtenissen of personen in de juiste tijdsperiode De cursist analyseert historische informatie	096 099
Documenten meebrengen van ouders, grootouders, tantes en – nonkels, ... en in groepjes vergelijken en analyseren: - wat kan je uit de documenten leren? - kan je eenzelfde document op verschillende manieren interpreteren? + zijn er verschillende meningen over eenzelfde feit?	De cursist plaatst belangrijke gebeurtenissen of personen in de juiste tijdsperiode De cursist situeert informatie in tijd en ruimte De cursist analyseert historische informatie De cursist maakt onderscheid tussen een mening over een historisch of actueel feit en het feit zelf	096 097 099 101

4. Leeractiviteiten – Leerplandoelen – Eindtermen

Leeractiviteit	Eindterm	Eindterm
- maakt het een verschil als je de persoon over wie het document gaat kent of gekend hebt? + wat is de invloed van betrokkenheid of afstand?	De cursist illustreert dat een actuele toestand vroeger anders was en in de loop van de geschiedenis evolueerde	102
Aangeven bij een korte tekst welke gewoontes en tradities we nu nog kennen, bv. <i>Een dag bij een Romeinse familie</i> .	De cursist analyseert historische informatie De cursist maakt onderscheid tussen een mening over een historisch of actueel feit en het feit zelf De cursist illustreert dat een actuele toestand vroeger anders was en in de loop van de geschiedenis evolueerde	099 101 102
Een verzameling maken van voorwerpen en technieken die de Romeinen uitvonden , zoals riolering. - hoe zijn die uitvindingen ondertussen veranderd?	De cursist plaatst belangrijke gebeurtenissen of personen in de juiste tijdspanne De cursist illustreert dat een actuele toestand vroeger anders was en in de loop van de geschiedenis evolueerde De cursist illustreert dat technische realisaties evolueren en verbeteren De cursist illustreert dat techniek en samenleving elkaar beïnvloeden	096 102 109 129
Een woordenwolk maken over een bepaald thema , bv. uitvindingen, en daarna deze elementen chronologisch ordenen: - hoe ontstaan vernieuwingen? - wat zijn de gevolgen van vernieuwingen? + beïnvloed je eigen achtergrond hoe je naar die vernieuwingen kijkt?	De cursist plaatst belangrijke gebeurtenissen of personen in de juiste tijdspanne De cursist situeert informatie in tijd en ruimte De cursist herkent verbanden tussen verschillende domeinen van de samenleving De cursist maakt onderscheid tussen een mening over een historisch of actueel feit en het feit zelf De cursist illustreert dat een actuele toestand vroeger anders was en in de loop van de geschiedenis evolueerde De cursist illustreert dat technische realisaties evolueren en verbeteren De cursist illustreert dat techniek en samenleving elkaar beïnvloeden	096 097 098 101 102 109 129
Meebrengen van een oud voorwerp dat anderen misschien niet kennen (in keukensmateriaal bijvoorbeeld is er een heel grote evolutie): - raden waar het voorwerp voor dient - in reclamefolders opzoeken door welke apparaten het voorwerp vervangen werd Bekijk online de collectie van het Huis van Alijn via: www.museuminzicht.be	De cursist analyseert historische informatie De cursist illustreert dat een actuele toestand vroeger anders was en in de loop van de geschiedenis evolueerde De cursist illustreert dat technische realisaties evolueren en verbeteren De cursist illustreert dat techniek en samenleving elkaar beïnvloeden	099 102 109 129
Opzoeken van abdijen uit de buurt op een kaart uit de middeleeuwen + de kaart vergelijken met huidige kaarten	De cursist situeert informatie in tijd en ruimte De cursist analyseert historische informatie De cursist illustreert dat een actuele toestand vroeger anders was en in de loop van de geschiedenis evolueerde	097 099 102

4. Leeractiviteiten – Leerplandoelen – Eindtermen

Leeractiviteit	Eindterm	Eindterm
Nagaan welke routes James Cook heeft gevaren aan de hand van kaarten + aandacht voor herkenningspunten op kaarten (windrichtingen) + aandacht voor vormen van landen, werelddelen, zeeën en oceanen	De cursist plaatst belangrijke gebeurtenissen of personen in de juiste tijdspanne De cursist situeert informatie in tijd en ruimte De cursist analyseert historische informatie	096 097 099
Plaatsen van historische figuren op een tijdslijn. Eerst enkel de figuren, dan dezelfde figuren met een attribuut, een bekende plaats of verwezenlijking: - gaat het beter met de extra informatie?	De cursist plaatst belangrijke gebeurtenissen of personen in de juiste tijdspanne	096
Voorstellen van een historische figuur aan de groep (werken in kleine groepjes), bv.: Martin Luther King, Nelson Mandela, Adolf Hitler, Oscar Romero, Pim Fortuyn, ... + de link leggen met onverdraagzaamheid (01) Oefen spreken voor de groep	De cursist plaatst belangrijke gebeurtenissen of personen in de juiste tijdspanne De cursist situeert informatie in tijd en ruimte De cursist herkent verbanden tussen verschillende domeinen van de samenleving De cursist analyseert historische informatie De cursist maakt onderscheid tussen een mening over een historisch of actueel feit en het feit zelf De cursist illustreert dat een actuele toestand vroeger anders was en in de loop van de geschiedenis evolueerde	096 097 098 099 101 102
Chronologisch ordenen van verschillende aangeboden begrippen of gebeurtenissen, eerst thematisch en daarna chronologisch. + zie je een evolutie in de tijd?	De cursist plaatst belangrijke gebeurtenissen of personen in de juiste tijdspanne De cursist situeert informatie in tijd en ruimte De cursist herkent verbanden tussen verschillende domeinen van de samenleving De cursist analyseert historische informatie De cursist illustreert dat een actuele toestand vroeger anders was en in de loop van de geschiedenis evolueerde	096 097 098 099 102
Individueel noteren welke activiteiten de cursisten ondernemen en dit op vier flappen voor vier domeinen (politiek, cultureel, economisch en sociaal) + wat speelt zich in welk domein van de samenleving af?	De cursist situeert informatie in tijd en ruimte De cursist herkent verbanden tussen verschillende domeinen van de samenleving	097 098
Gebruik eventueel een agenda.		
In een overzicht noteren bij welk domein (economie, politiek, cultuur, sociaal en techniek) elke persoon of gebeurtenis hoort en in groep bespreken waarom. + wat is het verband tussen de domeinen?	De cursist situeert informatie in tijd en ruimte De cursist herkent verbanden tussen verschillende domeinen van de samenleving De cursist analyseert historische informatie	097 098 099

4. Leeractiviteiten – Leerplandoelen – Eindtermen

Leeractiviteit	Eindterm	Eindterm
De verschillende domeinen worden goed weergegeven in de tijdsband van uitgeverij Averbode.	De cursist illustreert dat techniek en samenleving elkaar beïnvloeden	129
Brainstormen over de gevolgen van bepaalde gebeurtenissen, ontdekkingen en uitvindingen , bv. uitvinding boekdrukkunst, ontdekkingsreizen eind 15de-begin 16de eeuw, uitvinding stoommachine, ...: - wat was de invloed toen? - is er nog steeds invloed? - blijft dit ook in de toekomst belangrijk? + de gevolgen indelen in maatschappelijke domeinen en de interactie tussen die domeinen bespreken	De cursist plaatst belangrijke gebeurtenissen of personen in de juiste tijdspanne De cursist situeert informatie in tijd en ruimte De cursist herkent verbanden tussen verschillende domeinen van de samenleving De cursist maakt onderscheid tussen een mening over een historisch of actueel feit en het feit zelf De cursist illustreert dat een actuele toestand vroeger anders was en in de loop van de geschiedenis evolueerde De cursist illustreert dat technische realisaties evolueren en verbeteren De cursist illustreert dat techniek en samenleving elkaar beïnvloeden	096 097 098 101 102 109 129
Ga met de cursisten na of wat ze zegden in de brainstorm correct was. + stilstaan bij het onderscheid tussen feiten en meningen		
Ordenen van gebeurtenissen (politiek, sociaal, economisch, ...) uit de 20 ^{ste} eeuw in: - voor WO I - tijdens WO I - tussen WO I en WO II - na WO II - na de val van de muur + situeren op een ruimere tijdslijn + situeren op historische kaarten	De cursist plaatst belangrijke gebeurtenissen of personen in de juiste tijdspanne De cursist situeert informatie in tijd en ruimte De cursist herkent verbanden tussen verschillende domeinen van de samenleving	096 097 098
Laat cursisten ondertussen opzoeken op internet.		
Kaarten van Europa vergelijken door verschillen te zoeken, bv.: - voor en na WO I en WO II - voor en na het IJzeren Gordijn + stilstaan hoe ruimte (bv. grenzen) verandert in de loop van de geschiedenis	De cursist situeert informatie in tijd en ruimte De cursist analyseert historische informatie De cursist illustreert dat een actuele toestand vroeger anders was en in de loop van de geschiedenis evolueerde	097 099 102
Vergelijken van historische en actuele tekeningen, kaarten en stadsplannen van de eigen streek: - welke invloed hebben historische gebeurtenissen op landschap en ruimtelijke ordening? + eventueel ook stadsplannen van diverse steden vergelijken	De cursist plaatst belangrijke gebeurtenissen of personen in de juiste tijdspanne De cursist situeert informatie in tijd en ruimte De cursist analyseert historische informatie	096 097 099

4. Leeractiviteiten – Leerplandoelen – Eindtermen

Leeractiviteit	Eindterm	Eindterm
In de eigen stad een stadswandeling met zoekopdrachten maken. Vraag cursisten een fototoestel mee te brengen + vergelijk de foto's die cursisten maken met oude foto's van dezelfde plaatsen + hoe is de ruimte veranderd?	De cursist plaatst belangrijke gebeurtenissen of personen in de juiste tijdsperiode De cursist situeert informatie in tijd en ruimte De cursist illustreert dat een actuele toestand vroeger anders was en in de loop van de geschiedenis evolueerde De cursist illustreert dat techniek en samenleving elkaar beïnvloeden	096 097 102 129
Een spreker van de plaatselijke heemkundige kring uitnodigen of deelnemen aan de nacht van de geschiedenis (Davidsfonds). Vraag de spreker ook historische documenten mee te brengen: teksten, kaarten, foto's, filmpjes, ... en bij de betekenis van die documenten stil te staan.	De cursist situeert informatie in tijd en ruimte De cursist herkent verbanden tussen verschillende domeinen van de samenleving De cursist analyseert historische informatie	097 098 099
Informatie uit een boek, internet of een museumbezoek over een voorwerp, een persoon of een gebeurtenis vergelijken : - welke informatie is interessanter? - worden er andere dingen verteld? + hoe komt het dat informatie kan verschillen? Heb met de cursisten ook oog voor documenten: wat vertellen ze wel of niet over de feiten en wat zijn eigenlijk meningen? (09) Bespreek de betrouwbaarheid van informatie op het internet	De cursist analyseert historische informatie De cursist maakt onderscheid tussen een mening over een historisch of actueel feit en het feit zelf	099 101
Een museum bezoeken zoals: - Gallo-Romeins museum (Tongeren) - een afdeling, bv. Egypte, van het Jubelparkmuseum (Brussel) - In Flanders Fields (Ieper) - Dossin Kazerne (Mechelen) - Openluchtmuseum (Bokrijk) - Museum Bachten de Kupe (Izenberge bij Veurne) + één item naar keuze analyseren Stel vooraf met de groep een lijstje met vragen op. Zo kunnen cursisten gericht kijken en voldoende te weten komen over hun keuze-item.	De cursist plaatst belangrijke gebeurtenissen of personen in de juiste tijdsperiode De cursist situeert informatie in tijd en ruimte De cursist herkent verbanden tussen verschillende domeinen van de samenleving De cursist analyseert historische informatie De cursist illustreert dat een actuele toestand vroeger anders was en in de loop van de geschiedenis evolueerde De cursist illustreert dat technische realisaties evolueren en verbeteren De cursist illustreert dat techniek en samenleving elkaar beïnvloeden	096 097 098 099 102 109 129

4.2. Kunst en cultuur begrijpen (M BE 114)

Leeractiviteit	Eindterm	Eindterm
Een aantal kunstboeken ontlenen in de bibliotheek en met post-its foto's van werken van een bepaalde kunststroming (bv. Art Nouveau) aanduiden.	De cursist schenkt doelgericht aandacht De cursist kiest uit gegeven informatiebronnen en -kanalen met het oog op te bereiken doelen De cursist vat informatie samen voor een beter begrip en een duidelijke communicatie	063 068 073
Aan de hand van een observatieschema de belangrijkste kenmerken van die kunststroming ontdekken.		
Een atelier van een kunstenaar of een academie bezoeken .	De cursist toont aan dat verschillende perioden in de geschiedenis kenmerkende kunstuitingen hebben	052
Vooraf met de cursisten bespreken wat ze verwachten en samen vragen voorbereiden.	De cursist toont aan dat cultuur een impact heeft op voelen, denken en handelen	054
 (11) Maak cursisten nieuwsgierig voor het onbekende	De cursist geeft zijn mening over kunst- en cultuuruitingen en -activiteiten De cursist schenkt doelgericht aandacht De cursist plaatst belangrijke gebeurtenissen of personen in de juiste tijdspanne	058 063 096
In groep een kunstenaar kiezen en individueel of in kleine groepjes een werk naar keuze bespreken (daarvoor informatie zoeken in boeken, in de bibliotheek, een museum of op het internet): - wat vind je goed aan het werk? - wat vind je er minder goed aan? - wanneer werd het werk gemaakt? - waarover gaat het werk? - is dit werk anders dan de rest van zijn/haar werk? - is dit werk anders dan werken uit dezelfde periode?	De cursist toont aan dat verschillende perioden in de geschiedenis kenmerkende kunstuitingen hebben De cursist toont aan dat cultuur een impact heeft op voelen, denken en handelen De cursist geeft zijn mening over kunst- en cultuuruitingen en -activiteiten De cursist schenkt doelgericht aandacht De cursist kiest uit gegeven informatiebronnen en -kanalen met het oog op te bereiken doelen De cursist vat informatie samen voor een beter begrip en een duidelijke communicatie De cursist plaatst belangrijke gebeurtenissen of personen in de juiste tijdspanne De cursist situeert informatie in tijd en ruimte	052 054 058 063 068 073 096 097
 (08) Stimuleer dat cursisten kritisch naar de zelfgekozen werken kijken		
Onderzoeken hoe kunstenaars elkaar bestuderen en beïnvloeden door bv. te vertrekken bij 'Le déjeuner sur l'herbe' en vast te stellen dat dit werk een vertrekpunt is voor verschillende kunstenaars. + de link leggen met de reclamewereld die ook vaak verwijst naar bekende kunstwerken	De cursist toont aan dat verschillende perioden in de geschiedenis kenmerkende kunstuitingen hebben De cursist toont aan dat cultuur een impact heeft op voelen, denken en handelen De cursist schenkt doelgericht aandacht De cursist plaatst belangrijke gebeurtenissen of personen in de juiste	052 054 063 096

4. Leeractiviteiten – Leerplandoelen – Eindtermen

Leeractiviteit	Eindterm	Eindterm
	tijdperiode De cursist situeert informatie in tijd en ruimte	097
Aan de hand van een vragenlijst fragmenten uit een actuele documentaire bekijken (Goudvis, Canvasconnectie, BBC, ...).	De cursist toont aan dat verschillende perioden in de geschiedenis kenmerkende kunstuitingen hebben De cursist geeft zijn mening over kunst- en cultuuruitingen en -activiteiten De cursist schenkt doelgericht aandacht De cursist plaatst belangrijke gebeurtenissen of personen in de juiste tijdperiode	052 058 063 096
	De cursist situeert informatie in tijd en ruimte	097
Fragmenten van speelfilms vergelijken om verschillende cultuuruitingen in een bepaalde periode te situeren, bv. <i>Shakespeare in love</i> , <i>Red Violin</i> , ...: - situeren in tijd - aandacht voor mode - aandacht voor architectuur - aandacht voor taal - aandacht voor literatuur	De cursist toont aan dat verschillende perioden in de geschiedenis kenmerkende kunstuitingen hebben De cursist toont aan dat cultuur een impact heeft op voelen, denken en handelen De cursist schenkt doelgericht aandacht De cursist plaatst belangrijke gebeurtenissen of personen in de juiste tijdperiode	052 054 063 096
	De cursist situeert informatie in tijd en ruimte	097
De video How Art Made the World (aflevering over manipulatie) bekijken en bespreken hoe cultuur en kunstuitingen (vroeger en nu) de maatschappij kunnen beïnvloeden op politiek, sociaal, cultureel en economisch vlak	De cursist toont aan dat cultuur een impact heeft op voelen, denken en handelen De cursist schenkt doelgericht aandacht De cursist situeert informatie in tijd en ruimte	054 063 097
Wereldgodsdiensten bespreken vanuit rituelen die samengaan met bv.: - geboorte - volwassen worden - huwelijk - overlijden + verschillen en gelijkenissen aanduiden	De cursist toont aan dat cultuur een impact heeft op voelen, denken en handelen De cursist geeft zijn mening over kunst- en cultuuruitingen en -activiteiten De cursist kiest uit gegeven informatiebronnen en -kanalen met het oog op te bereiken doelen	054 058 068
Een moskee, synagoge, ... bezoeken. Vooraf de verwachtingen van de cursisten bevragen en vragen opstellen. (12) Stimuleer cursisten respect te tonen in een misschien onbekende omgeving	De cursist toont aan dat cultuur een impact heeft op voelen, denken en handelen De cursist geeft zijn mening over kunst- en cultuuruitingen en -activiteiten De cursist schenkt doelgericht aandacht	054 058 063

4.3. Kennismaken met kunst en cultuur (M BE 115)

Leeractiviteit	Eindterm	Eindterm
De cursisten vertellen waar ze op vakantie zijn geweest: - wat heb je er gezien? - heb je dingen bezocht? - wat was er anders dan thuis? - wat viel je op in verband met kunst en cultuur? (01) Ondersteun cursisten om hun eigen ervaringen te delen in de groep	De cursist toont interesse voor het cultureel erfgoed hier en elders	055
Het aanbod aan kunst en cultuur in de eigen streek ontdekken via de seizoenbrochure van musea, streekkrant, internet, lokale pers, ... en aanduiden welke evenementen cursisten interesseren. Je kan ook zelf een selectie maken uit het aanbod en de cursisten een top 3 laten kiezen.	De cursist toont interesse voor het cultureel erfgoed hier en elders De cursist informeert zich over kunst- en cultuuruitingen en -activiteiten De cursist geeft zijn mening over kunst- en cultuuruitingen en -activiteiten De cursist schenkt doelgericht aandacht	055 056 058 063
In een beurtrol individueel een weetje van de week voorstellen aan de groep (bv. op het eind van elke bijeenkomst): - een film - een boek - een tentoonstelling - een creabeurs - een artikel + waarom spreek dit aan? + waar vond je informatie? + is het een aanrader?	De cursist toont interesse voor het cultureel erfgoed hier en elders De cursist informeert zich over kunst- en cultuuruitingen en -activiteiten De cursist geeft zijn mening over kunst- en cultuuruitingen en -activiteiten De cursist schenkt doelgericht aandacht	055 056 058 063
Aan de hand van stellingen, citaten van bekende personen bespreken over wat 'kunst', 'cultuur' of 'kunstig' betekent: - met welke stelling ben je het eens? - met welke omschrijving ga je akkoord? - in welk citaat herken je jouw idee? + eventueel: wat is je eigen definitie of omschrijving? Doe cursisten verwoorden hoe en waarom welke uitspraken het	De cursist geeft zijn mening over kunst- en cultuuruitingen en -activiteiten De cursist schenkt doelgericht aandacht	058 063

4. Leeractiviteiten – Leerplandoelen – Eindtermen

Leeractiviteit	Eindterm	Eindterm
meest aanleunen bij hun eigen idee.		
Bij een vijftal dagdagelijkse afbeeldingen aangeven of dit cultuur is of niet, bv. duivensport, cafébezoek, ...: + waarom vind je dit net wel of net niet cultuur? + verandert je mening als je argumenten van andere cursisten hoort?	De cursist toont interesse voor het cultureel erfgoed hier en elders De cursist geeft zijn mening over kunst- en cultuuruitingen en -activiteiten	055 058
Individueel drie voorbeelden geven van cultuuruitingen: - denkt iedereen hetzelfde? - waarom wel of niet?		
Individueel afbeeldingen van kunstwerken indelen in kunst en kitsch , daarna in groep de verschillende oordelen vergelijken: - wat is kitsch voor jou? - wat is kunst voor jou?	De cursist toont interesse voor het cultureel erfgoed hier en elders De cursist informeert zich over kunst- en cultuuruitingen en -activiteiten De cursist geeft zijn mening over kunst- en cultuuruitingen en -activiteiten De cursist schenkt doelgericht aandacht	055 056 058 063
Cursisten zoeken eventueel thuis voorbeelden en brengen een foto of een afbeelding uit een tijdschrift mee.		
Laat cursisten een vragenschema gebruiken als ondersteuning bij het indelen.		
 (08) Stimuleer kritisch naar kunst kijken		
Met de groep informatie verzamelen over een kunstenaar (bv. Mondriaan, Picasso, Miro, ...) en op zoek gaan naar de evolutie binnen het werk van die kunstenaar.	De cursist toont interesse voor het cultureel erfgoed hier en elders De cursist geeft zijn mening over kunst- en cultuuruitingen en -activiteiten De cursist schenkt doelgericht aandacht	055 058 063
Zelf een verhaal verzinnen bij een abstract, hedendaags of conceptueel kunstwerk: - verzinnen we gelijkaardige verhalen? + indien niet: is dat een probleem? - komt wat je verzon overeen met het echte verhaal? + wat vertelt wat je verzon over jezelf?	De cursist toont interesse voor het cultureel erfgoed hier en elders De cursist informeert zich over kunst- en cultuuruitingen en -activiteiten De cursist geeft zijn mening over kunst- en cultuuruitingen en -activiteiten De cursist schenkt doelgericht aandacht	055 056 058 063
Een documentaire of reportage bekijken over het leven van een kunstenaar, bv.: - <i>Goudvis</i> reportages op <i>Canvas</i> - een documentaire over Sam Dillemans - een film over Frida Kalo	De cursist toont interesse voor het cultureel erfgoed hier en elders De cursist geeft zijn mening over kunst- en cultuuruitingen en -activiteiten De cursist schenkt doelgericht aandacht	055 058 063
In groep een kijkwijzer maken om naar een schilderij te kijken.	De cursist toont interesse voor het cultureel erfgoed hier en elders De cursist informeert zich over kunst- en cultuuruitingen en -activiteiten	055 056

4. Leeractiviteiten – Leerplandoelen – Eindtermen

Leeractiviteit	Eindterm	Eindterm
Laat cursisten eerst aangeven waar zij op letten en vul daarna aan met andere mogelijke aandachtspunten + bij een bezoek aan een museum deze kijkwijzer uittesten en als basis gebruiken om een werk naar keuze grondig te bekijken en dit daarna voor te stellen aan de groep	De cursist geeft zijn mening over kunst- en cultuuruitingen en -activiteiten De cursist schenkt doelgericht aandacht	058 063
Een elfje schrijven bij een schilderij of een ander kunstwerk. Een elfje is een gedicht(je) van elf woorden, verdeeld over 5 regels. De eerste regel heeft een woord, de tweede twee enz. De vijfde regel heeft weer een woord en bevat een samenvatting van het geheel. (05) Moedig cursisten aan om die mooie woorden te kiezen die het best passen bij wat ze willen uitdrukken	De cursist toont interesse voor het cultureel erfgoed hier en elders De cursist geeft zijn mening over kunst- en cultuuruitingen en -activiteiten De cursist schenkt doelgericht aandacht	055 058 063
Actuele gebeurtenissen (bv. het overlijden van een kunstenaar, een kunstroof, een nieuwe tentoonstelling, ...) in groep bespreken aan de hand van krantenartikels, reportages, ...: - wat is er gebeurd? - waar heb je nog vragen over? - waar kan je meer informatie vinden over de kunstenaar, de kunststroming, ...?	De cursist toont interesse voor het cultureel erfgoed hier en elders De cursist informeert zich over kunst- en cultuuruitingen en -activiteiten De cursist geeft zijn mening over kunst- en cultuuruitingen en -activiteiten	055 056 058
Verschillende kunstvormen in een woordenwolk opnemen en ordenen, bv.: - gelijkaardige uitingsvorm (bv. muziek: opera, operette, musical) - populair of niet (bv. film – theater)? + heeft populair of minder populair ook iets met kwaliteit te maken? - moeilijk of gemakkelijk (bv. strip – boek)? + heeft moeilijk of gemakkelijk iets te maken met de kunstvorm? - welke kunstvormen kunnen samenhangen (bv. een boek verfilmen) + wat vind je meestal beter, het boek of de film? - publieke en private kunst (bv. stripmuren in Brussel en graffiti)? + wat vind jij mooi?	De cursist toont interesse voor het cultureel erfgoed hier en elders De cursist informeert zich over kunst- en cultuuruitingen en -activiteiten De cursist geeft zijn mening over kunst- en cultuuruitingen en -activiteiten De cursist schenkt doelgericht aandacht	055 056 058 063
Tijdens een stadswandeling bouwstijlen ontdekken: - welke stijlen zijn er? - wat zijn de oudste gebouwen?	De cursist toont interesse voor het cultureel erfgoed hier en elders De cursist informeert zich over kunst- en cultuuruitingen en -activiteiten De cursist geeft zijn mening over kunst- en cultuuruitingen en -activiteiten	055 056 058

4. Leeractiviteiten – Leerplandoelen – Eindtermen

Leeractiviteit	Eindterm	Eindterm
+ hoe zie je dat?	De cursist schenkt doelgericht aandacht	063

4.4. Kunst en cultuur beleven (M BE 116)

Leeractiviteit	Eindterm	Eindterm
In het begin en op het einde van de module eenzelfde stellingenschema invullen (akkoord, niet akkoord of geen mening) en daarna beide schema's vergelijken, bv.: - alle kunst is mooi - iedereen kan een kunstwerk maken - kunst toont niet alles: soms moet je er zelf iets bij bedenken - een kunstenaar moet een opleiding volgen - kunst is pas mooi als ik duidelijk zie wat het voorstelt - echte kunst moet duur zijn Achteraf/na de lessenreeks nagaan of de mening veranderd of geëvolueerd is?	De cursist geeft zijn mening over kunst- en cultuuruitingen en -activiteiten	058
Een overzicht van het plaatselijk cultureel aanbod maken: - wie organiseert culturele activiteiten? - waar kan je terecht voor cultureel aanbod?	De cursist maakt gebruik van voorzieningen, diensten en instellingen in de socio-culturele samenleving	057
De cursisten maken in groepjes een keuze uit het plaatselijk cultureel aanbod aan de hand van een lijstje met criteria. Elk groepje is verantwoordelijk voor de volledige voorbereiding van de uitstap. Ze houden rekening met: - inhoud - bereikbaarheid - laagdrempeligheid - prijs - aantrekkelijkheid - verwachtingen (15) Ondersteun cursisten in het samenwerken	De cursist maakt gebruik van voorzieningen, diensten en instellingen in de socio-culturele samenleving De cursist selecteert op basis van behoeften, kwaliteiten, beperkingen en waarden een passend aanbod	057 089
Het deelnemen aan een culturele activiteit vooraf bespreken in groep - wat verwachten we te zien of te beleven?	De cursist selecteert op basis van behoeften, kwaliteiten, beperkingen en waarden een passend aanbod	089
Deelnemen aan een culturele activiteit en dit na afloop evalueren: - was het interessant, fijn, niet goed, moeilijk, raar, ...?	De cursist maakt gebruik van voorzieningen, diensten en instellingen in de socio-culturele samenleving De cursist evalueert de manier waarop hij op basis van behoeften,	057 091

4. Leeractiviteiten – Leerplandoelen – Eindtermen

Leeractiviteit	Eindterm	Eindterm
- was het wat je verwacht had? - was de activiteit voor herhaling vatbaar? - wat zou je een volgende keer anders aanpakken bij de organisatie ervan?	kwaliteiten, beperkingen en waarden een aanbod heeft geselecteerd	
Een observatieschema maken (afhankelijk van de gekozen kunstuiting), invullen bij een door de cursisten zelf voorbereid bezoek en gebruiken bij de evaluatie van het bezoek: - was het observatieschema bruikbaar? - hielp het schema om gericht te kijken? - was het bezoek goed voorbereid? - voldeed het bezoek aan de verwachtingen? - was het bezoek de moeite waard?	De cursist maakt gebruik van voorzieningen, diensten en instellingen in de socio-culturele samenleving De cursist geeft zijn mening over kunst- en cultuuruitingen en -activiteiten De cursist selecteert op basis van behoeften, kwaliteiten, beperkingen en waarden een passend aanbod De cursist evalueert de manier waarop hij op basis van behoeften, kwaliteiten, beperkingen en waarden een aanbod heeft geselecteerd	057 058 089 091
In de loop van de module leggen de cursisten een logboek aan met teksten, afbeeldingen, een woord of uitspraak per les, ... elke les kunnen cursisten iets aanbrengen en wordt dit besproken. In groep starten, in de loop van de module meer en meer individueel gaan.	De cursist maakt gebruik van voorzieningen, diensten en instellingen in de socio-culturele samenleving De cursist geeft zijn mening over kunst- en cultuuruitingen en -activiteiten De cursist selecteert op basis van behoeften, kwaliteiten, beperkingen en waarden een passend aanbod De cursist evalueert de manier waarop hij op basis van behoeften, kwaliteiten, beperkingen en waarden een aanbod heeft geselecteerd	057 058 089 091
Met de groep een blog maken met bv.: - informatie over activiteiten rond kunst in de buurt - linken naar websites van culturele organisaties in de buurt - uitnodigingen om samen een tentoonstelling te bezoeken - discussies over thema's uit de les - verslagjes van bezochte evenementen	De cursist maakt gebruik van voorzieningen, diensten en instellingen in de socio-culturele samenleving De cursist geeft zijn mening over kunst- en cultuuruitingen en -activiteiten De cursist selecteert op basis van behoeften, kwaliteiten, beperkingen en waarden een passend aanbod De cursist evalueert de manier waarop hij op basis van behoeften, kwaliteiten, beperkingen en waarden een aanbod heeft geselecteerd	057 058 089 091
Kunstwerken over gelijkaardige thema's uit verschillende stijlen of periodes vergelijken: - waar zitten verschillen of gelijkenissen? - welke stijl spreekt je het meest aan?	De cursist geeft zijn mening over kunst- en cultuuruitingen en -activiteiten	058
 (08) Ga met cursisten na waarop ze hun oordeel baseren		
Individueel of in kleine groepjes in de bibliotheek of op het internet informatie zoeken over een kunstvorm die typisch is voor een andere cultuur en voorstellen aan de groep: - over welke cultuurvorm wil je meer weten? - waar kan je informatie vinden?	De cursist maakt gebruik van voorzieningen, diensten en instellingen in de socio-culturele samenleving De cursist geeft zijn mening over kunst- en cultuuruitingen en -activiteiten De cursist selecteert op basis van behoeften, kwaliteiten, beperkingen en waarden een passend aanbod De cursist evalueert de manier waarop hij op basis van behoeften,	057 058 089 091

Leeractiviteit	Eindterm	Eindterm
In volgende lessen kan je dieper ingaan op de zaken waarover de cursisten meer willen weten: - wat is nieuw voor jou? + stilstaan bij het eigen referentiekader	kwaliteiten, beperkingen en waarden een aanbod heeft geselecteerd	
3 afbeeldingen van verschillende kunstuitingen kiezen: één die heel erg aanspreekt, één die helemaal niet aanspreekt, één waarover je meer wil weten: - waarom koos je die afbeeldingen? - waar kan je hierover meer informatie vinden? - kan je dergelijke kunstuitingen bezichtigen in jouw buurt? (09) Zoek samen met de cursisten informatie op het internet of in de bibliotheek	De cursist geeft zijn mening over kunst- en cultuuruitingen en -activiteiten De cursist selecteert op basis van behoeften, kwaliteiten, beperkingen en waarden een passend aanbod	058 089
Iedere cursist een favoriet stukje muziek laten meebrengen, dat door de lesgever één voor één en willekeurig afgespeeld wordt. Daarbij raden welke muziek van welke cursist komt. Daarna nog eens luisteren en overlopen van wie welke muziek kwam: - waarom dacht je dat het fragment van die persoon komt? + is het gemakkelijk om dit goed te raden? - waarom hoor je dit (niet) graag? + is de melodie belangrijk? + heeft dit enkel te maken met de muziek? + is het imago van de groep of de zanger belangrijk om iets graag te horen? + heb je goede herinneringen aan deze muziek? Baken vooraf het soort muziek af en voorzie een antwoordblad (<i>Bij wie, denk je, hoort dit muziekstukje? Waarom denk je dat?</i>) met de namen van de cursisten en nummertjes waar cursisten die namen kunnen bijschrijven.	De cursist geeft zijn mening over kunst- en cultuuruitingen en -activiteiten De cursist selecteert op basis van behoeften, kwaliteiten, beperkingen en waarden een passend aanbod	058 089
Een favoriet kunstwerk beschrijven: - waarom vind je het zo mooi? - wat vind je van de kleuren? - wat vind je van de vormen, de compositie? - wat is het verhaal achter het schilderij? (data en feiten zijn niet zo belangrijk) (01) Stimuleer het formuleren van eigen meningen	De cursist geeft zijn mening over kunst- en cultuuruitingen en -activiteiten	058

4. Leeractiviteiten – Leerplandoelen – Eindtermen

Leeractiviteit	Eindterm	Eindterm
Discussie in groep i.v.m. stellingen over strips , bv: - kinderen die veel strips lezen, worden te lui om een boek te lezen. - een striptekenaar is een kunstenaar - strips zijn alleen voor kinderen - strips voor volwassenen zijn bijna altijd pornografisch	De cursist geeft zijn mening over kunst- en cultuuruitingen en -activiteiten	058

4.5. Culturen (M BE G 117)

Leeractiviteit	Eindterm	Eindterm
Een overzicht maken van de verschillende culturen in de eigen stad en de gemeenschappelijke kenmerken van deze culturen bespreken (bv. gewoonten, uiterlijke kenmerken, leef- en omgangsregels, feesten en tradities, ideologie of geloofsovertuiging...): - wie zijn belangrijke figuren? - hebben deze culturen ook een formele organisatiestructuur? - hebben deze culturen al een lange geschiedenis hier of elders? - ken je bepaalde kunstuitingen die kenmerkend zijn voor deze culturen? + situeren in tijd en ruimte - organiseert deze culturele groep soms ook activiteiten die voor anderen toegankelijk zijn? - zijn er subculturen binnen deze culturen? - welke evoluties zijn er binnen deze culturen?	De cursist gaat respectvol om met verschillen tussen mensen en levensopvattingen De cursist toont aan dat verschillende culturen kenmerkende kunstuitingen hebben De cursist toont aan dat cultuur een impact heeft op voelen, denken en handelen De cursist toont interesse voor het cultureel erfgoed hier en elders De cursist informeert zich over kunst- en cultuuruitingen en -activiteiten	048 053 054 055 056
In een groepsgesprek de relatie tussen cultuur en identiteit verkennen, bv.: - hoe zou je de cultuur omschrijven waartoe je zelf behoort? - heeft waar je woont een invloed op je cultuur? + is er een verschil tussen stadsmensen en plattelandsmensen? + is er een verschil in buurten in de stad? + zou je daarom op bepaalde plaatsen (niet) willen wonen? - bepaalt je gezin of de gemeenschap waarin je opgroeit de cultuur waartoe je behoort? - wat is de invloed van je sociale omgeving? + wat is groepsdruk? + bepaalt je sociale omgeving ook je persoonlijke keuzes? + bestaan persoonlijke keuzes? - wie of wat heeft jou gemaakt tot wie je nu bent? + wat is identiteit?	De cursist gaat respectvol om met verschillen tussen mensen en levensopvattingen De cursist toont aan dat cultuur een impact heeft op voelen, denken en handelen	048 054

4. Leeractiviteiten – Leerplandoelen – Eindtermen

Leeractiviteit	Eindterm	Eindterm
 (15) Duid ook aan welke elementen uit de cultuur bepalend zijn voor het zelfbeeld		
Een bezoek brengen aan iemand uit een specifieke subcultuur : een graffitikunstenaar, een rapper, een autotuner, ... + behoort je zelf tot een subcultuur?	De cursist gaat respectvol om met verschillen tussen mensen en levensopvattingen	048
Kies met de cursisten wie je wil bezoeken en stel vooraf vragen op.	De cursist toont aan dat verschillende culturen kenmerkende kunstuitingen hebben	053
	De cursist toont aan dat cultuur een impact heeft op voelen, denken en handelen	054
	De cursist informeert zich over kunst- en cultuuruitingen en -activiteiten	056
	De cursist geeft zijn mening over kunst- en cultuuruitingen en -activiteiten	058
Een uitwisseling met een cursistengroep van een ander CBE organiseren, waarbij elke groep de andere groep zo goed mogelijk probeert te ontvangen in zijn stad.	De cursist gaat respectvol om met verschillen tussen mensen en levensopvattingen	048
Laat cursisten vooraf hun verwachtingen noteren en toets deze verwachtingen achteraf aan de ervaringen tijdens het bezoek + hoe kijken wij naar 'anderen'?	De cursist toont aan dat cultuur een impact heeft op voelen, denken en handelen	054
	De cursist toont interesse voor het cultureel erfgoed hier en elders	055
	De cursist informeert zich over kunst- en cultuuruitingen en -activiteiten	056
	De cursist geeft zijn mening over kunst- en cultuuruitingen en -activiteiten	058
Een opgeleide ervaringsdeskundige in de armoede en sociale uitsluiting uitnodigen voor een getuigenis en gesprek over "de missing link", kansen op culturele ontwikkeling, impact van je economische leefsituatie op je beleving van cultuur enz. + wat is de invloed van de politiek en de media op het denken over mensen in armoede?	De cursist gaat respectvol om met verschillen tussen mensen en levensopvattingen	048
Bereid vooraf met de cursisten vragen voor.	De cursist toont aan dat cultuur een impact heeft op voelen, denken en handelen	054
Bij verschillende culturen en godsdiensten typische eetgewoonten opsommen (eventueel door kaartjes met afbeeldingen te sorteren).	De cursist gaat respectvol om met verschillen tussen mensen en levensopvattingen	048
Eten is een zeer laagdrempelige instap om interesse te wekken voor andere culturen en godsdiensten, maar let op voor een folkloristische en eenzijdige benadering van 'culturen'.	De cursist toont aan dat cultuur een impact heeft op voelen, denken en handelen	054
	De cursist toont interesse voor het cultureel erfgoed hier en elders	055
Iemand uit een ander land (bv. een cursist) uitnodigen om te koken en tijdens het samen proeven ervaringen uitwisselen over de samenhang tussen cultuur, godsdienst en eetgewoonten. + wat is de invloed van de media op ons beeld over het land, de cultuur, de godsdienst en de eetgewoonten van	De cursist gaat respectvol om met verschillen tussen mensen en levensopvattingen	048
	De cursist toont aan dat cultuur een impact heeft op voelen, denken en handelen	054
	De cursist toont interesse voor het cultureel erfgoed hier en elders	055

4. Leeractiviteiten – Leerplandoelen – Eindtermen

Leeractiviteit	Eindterm	Eindterm
deze persoon? + komt dat beeld overeen met de ervaringsuitwisseling die er was?		
Een bezoek brengen aan Belgen van allochtone afkomst om te proeven van de cultuur van hun land van herkomst. De bezoekers kunnen allerlei vragen stellen (Kwassa kwassa organiseert dit in Gent)	De cursist gaat respectvol om met verschillen tussen mensen en levensopvattingen De cursist toont aan dat cultuur een impact heeft op voelen, denken en handelen De cursist toont interesse voor het cultureel erfgoed hier en elders De cursist informeert zich over kunst- en cultuuruitingen en -activiteiten De cursist geeft zijn mening over kunst- en cultuuruitingen en -activiteiten	048 054 055 056 058
 (11) Ondersteun een open visie op andere culturen		
In het MAS (Antwerpen) de tentoonstelling ' <i>Leven en dood</i> ' bezoeken, waarin rituelen en rituele voorwerpen getoond worden afkomstig uit verschillende culturen.	De cursist toont aan dat verschillende culturen kenmerkende kunstuitingen hebben De cursist toont aan dat cultuur een impact heeft op voelen, denken en handelen De cursist toont interesse voor het cultureel erfgoed hier en elders De cursist informeert zich over kunst- en cultuuruitingen en -activiteiten De cursist geeft zijn mening over kunst- en cultuuruitingen en -activiteiten	053 054 055 056 058
Een erfgoedwandeling maken in de eigen stad (al dan niet onder begeleiding van een gids). Elke cursist brengt achteraf verslag uit over één standbeeld, monument, straat, gebouw, ... + aandacht vestigen op evoluties in opvattingen en leefwijze (en de uitingen daarvan) doorheen de tijd + stilstaan bij verschillen tussen rijk en arm (en de uitingen daarvan) en ook dit in tijd en ruimte kaderen	De cursist toont aan dat verschillende culturen kenmerkende kunstuitingen hebben De cursist toont aan dat cultuur een impact heeft op voelen, denken en handelen De cursist toont interesse voor het cultureel erfgoed hier en elders De cursist informeert zich over kunst- en cultuuruitingen en -activiteiten De cursist geeft zijn mening over kunst- en cultuuruitingen en -activiteiten	053 054 055 056 058
De cursisten kunnen ook zelf gidsen (de ene helft van de groep voor de andere helft) met behulp van de info op panelen of bordjes ter plaatse of aan de hand van een gidsboekje (vaak op internet beschikbaar).		
Een zoektocht in de eigen stad doen aan de hand van een publicatie of in een spelvorm: - wat heb je gezien? - was de zoektocht moeilijk of gemakkelijk? + heb je aandacht besteed aan de achtergrondinformatie? - wat heb je geleerd? - wat is je aan cultuuruitingen opgevallen?	De cursist toont aan dat verschillende culturen kenmerkende kunstuitingen hebben De cursist toont aan dat cultuur een impact heeft op voelen, denken en handelen De cursist toont interesse voor het cultureel erfgoed hier en elders De cursist informeert zich over kunst- en cultuuruitingen en -activiteiten De cursist geeft zijn mening over kunst- en cultuuruitingen en -activiteiten	053 054 055 056 058
Voorwerpen die met een bepaalde godsdienst te maken hebben	De cursist gaat respectvol om met verschillen tussen mensen en	048

4. Leeractiviteiten – Leerplandoelen – Eindtermen

Leeractiviteit	Eindterm	Eindterm
en door elkaar liggen per godsdienst ordenen: - prenten - foto's - kunstvormen - boeken - cd's - eenvoudige teksten + wat is de betekenis van die voorwerpen? + zijn er overeenkomsten en verschillen tussen de godsdiensten, maar ook binnen de godsdiensten? + hoe beïnvloedt cultuur de godsdienst? (kunst- en cultuuruitingen, maar ook levenswijze) + hoe beïnvloeden tijd en ruimte en de heersende ideologie of politiek de godsdienst? Zorg voor een geheel aan voorwerpen dat duidelijk maakt dat godsdienst en cultuur geen synoniemen zijn: bv. Christusaftbeeldingen uit de hele wereld, moslima's met en zonder hoofddoek, ...	levensopvattingen De cursist toont aan dat verschillende culturen kenmerkende kunstuitingen hebben De cursist toont aan dat cultuur een impact heeft op voelen, denken en handelen De cursist toont interesse voor het cultureel erfgoed hier en elders De cursist informeert zich over kunst- en cultuuruitingen en -activiteiten De cursist geeft zijn mening over kunst- en cultuuruitingen en -activiteiten	053 054 055 056 058
Wereldgodsdiensten bespreken aan de hand van verschillen en gelijkenissen bij overgangsrituelen, bv.: - geboorte - volwassen worden - huwelijk - overlijden + wat is het belang van rituelen? + wat is het belang van de gemeenschap op deze momenten? + wat zegt dit over traditie en vernieuwing? + welke kunst- en cultuuruitingen komen kijken bij deze overgangsrituelen? (bv. geboortekaartjes, typische gerechten, specifieke kledij, grafstenen, gedenkmonumenten, ...) + hoe beïnvloedt cultuur de godsdienst?	De cursist gaat respectvol om met verschillen tussen mensen en levensopvattingen De cursist toont aan dat verschillende culturen kenmerkende kunstuitingen hebben De cursist toont aan dat cultuur een impact heeft op voelen, denken en handelen De cursist toont interesse voor het cultureel erfgoed hier en elders De cursist informeert zich over kunst- en cultuuruitingen en -activiteiten De cursist geeft zijn mening over kunst- en cultuuruitingen en -activiteiten	048 053 054 055 056 058
In kleine groepjes informatie opzoeken over een godsdienst en dit voorstellen aan de groep, bv.: - ontstaan - godsfiguur of -figuren	De cursist gaat respectvol om met verschillen tussen mensen en levensopvattingen De cursist toont aan dat verschillende culturen kenmerkende kunstuitingen hebben	048 053

4. Leeractiviteiten – Leerplandoelen – Eindtermen

Leeractiviteit	Eindterm	Eindterm
- heilig boek - regels - geloofsovertuiging - ethische principes - rituelen - kunstuitingen... + wat zijn verschillen en overeenkomsten tussen godsdiensten, maar ook binnen godsdiensten? + kan je een godsdienst begrijpen vanuit enkele duidelijke (vaak eerder clichématige) kenmerken? + waarom is godsdienstbeleving veel complexer dan de zichtbare uitingen?	De cursist toont interesse voor het cultureel erfgoed hier en elders	055
Met een gids wandelen langs gebedshuizen in de omgeving (bv. gebedshuizentocht in Genk) en daarbij architectuur en versieringen observeren: - wat is de relatie tussen vorm en inhoud? - wat is het verband tussen versieringen en herkenbaarheid? + wat is het belang van deze herkenbaarheid en zichtbaarheid voor een groep? - wat is de invloed van de plaatselijke cultuur op de diverse gebedshuizen? Ontmoetingen met mensen die thuis zijn in deze gebedshuizen verrijken de leeractiviteit.	De cursist toont aan dat verschillende culturen kenmerkende kunstuitingen hebben De cursist toont interesse voor het cultureel erfgoed hier en elders De cursist informeert zich over kunst- en cultuuruitingen en -activiteiten De cursist geeft zijn mening over kunst- en cultuuruitingen en -activiteiten	053 055 056 058
Een moskee, synagoge... bezoeken en mensen ter plaatse ontmoeten en vragen stellen. Bespreek vooraf met de cursisten wat ze verwachten en bereid samen vragen voor. Bespreek met cursisten hoe je respectvol kan omgaan met religies	De cursist gaat respectvol om met verschillen tussen mensen en levensopvattingen De cursist toont aan dat verschillende culturen kenmerkende kunstuitingen hebben De cursist toont aan dat cultuur een impact heeft op voelen, denken en handelen De cursist informeert zich over kunst- en cultuuruitingen en -activiteiten De cursist geeft zijn mening over kunst- en cultuuruitingen en -activiteiten	048 053 054 056 058

5. Bijlagen

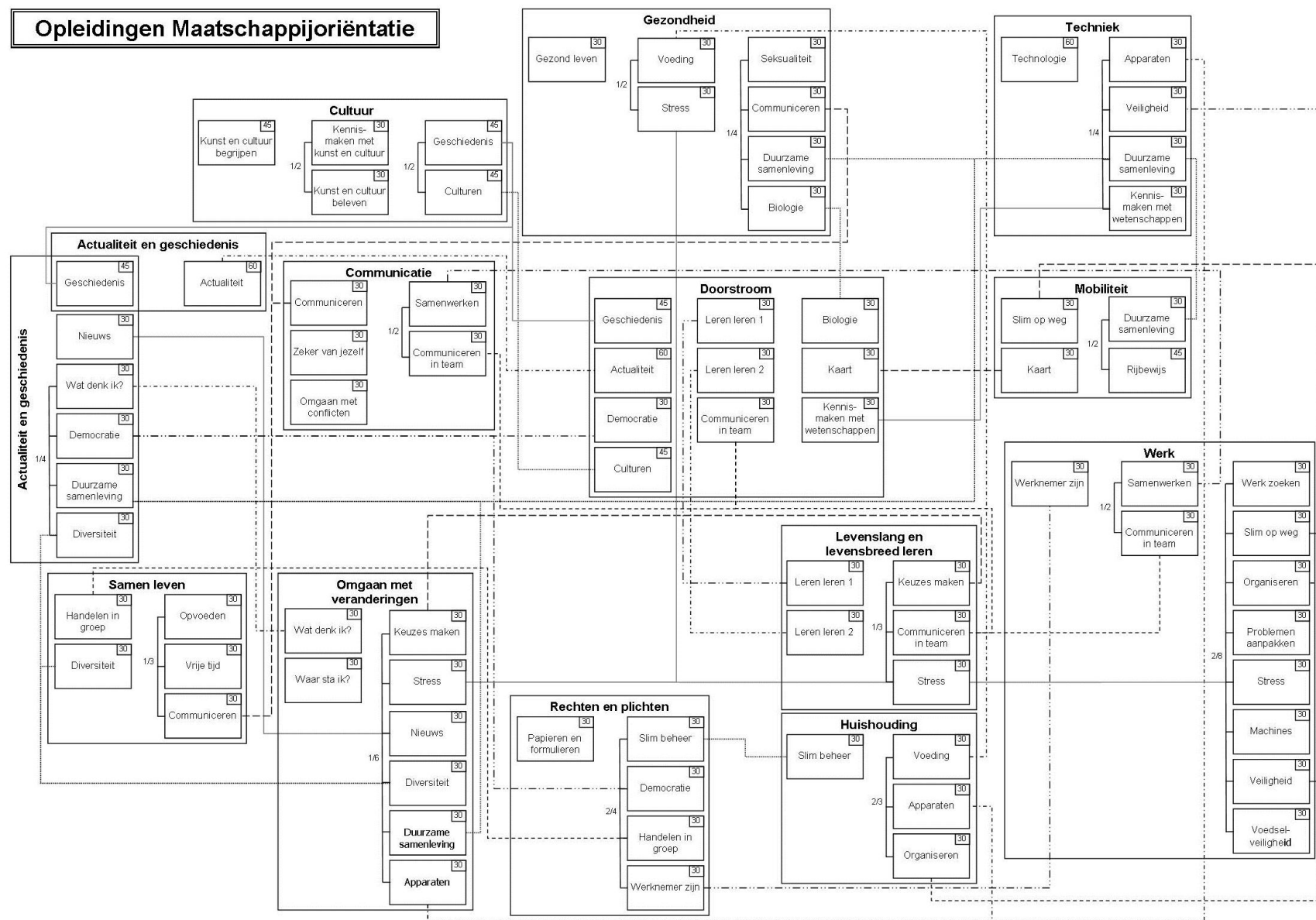
5.1. Bijlage 1: Overzicht modules en opleidingen

LEERGEBIED MO		OPLEIDINGEN(certificaten)													
MODULES (deelcertificaten)		AO BE 016	AO BE 020	AO BE 021	AO BE 022	AO BE 023	AO BE 024	AO BE 025	AO BE 026	AO BE 027	AO BE 028	AO BE 029	AO BE 030	AO BE 031	AO BE 032
		Voortraject EDAS	Communicatie	Gezondheid	Mobiliteit	Huishouding	Techniek	Samen leven	Actualiteit en geschiedenis	Cultuur	Rechten en plichten	Omgaan met veranderingen	Levenslang en levensbr	leeren	Doorstroom
		Werk													
M BE 051	Module Nederlands - Eindniveau 1	■													
M BE 076	Onderzoek naar kansarmoede-ervaringen	■													
M BE G 085	Communiceren		■	□				□							
M BE 086	Zeker van jezelf		■												
M BE 087	Omgaan met conflicten		■												
M BE G 088	Samenwerken		□												□
M BE G 089	Communiceren in team		□										□	■	□
M BE 090	Gezond leven			■											
M BE G 091	Voeding			□		□									
M BE G 092	Stress			□								□	□		□
M BE 093	Seksualiteit			□											
M BE G 094	Duurzame samenleving			□	□		□		□			□			
M BE G 095	Biologie			□										■	
M BE G 096	Slim op weg				■										□
M BE G 097	Kaart				■									■	
M BE 098	Rijbewijs				□										
M BE G 099	Slim beheer					■					□				
M BE G 100	Apparaten					□	□					□			
M BE G 101	Organiseren					□									□
M BE 102	Technologie						■								
M BE G 103	Veiligheid						□								□
M BE G 104	Kennismaken met wetenschappen						□							■	
M BE G 105	Handelen in groep							■			□				
M BE G 106	Diversiteit							■	□			□			
M BE 107	Opvoeden							□							
M BE 108	Vrije tijd							□							
M BE G 109	Geschiedenis								■	□				■	
M BE G 110	Actualiteit								□					■	
M BE G 111	Nieuws								□			□			
M BE G 112	Wat denk ik?								□			■			

LEERGEBIED MO		OPLEIDINGEN(certificaten)																
MODULES (deelcertificaten)			AO BE 016	AO BE 020	AO BE 021	AO BE 022	AO BE 023	AO BE 024	AO BE 025	AO BE 026	AO BE 027	AO BE 028	AO BE 029	AO BE 030	AO BE 031	AO BE 032		
			Voortraject EDAS	Communicatie	Gezondheid	Mobiliteit	Huishouding	Techniek	Samen leven	Actualiteit en geschiedenis	Cultuur	Rechten en plichten	Omgaan met veranderingen	Levenslang en levensbr leren	Doorstroom	Werk		
M BE G 113	Democratie									☐		☐			☒			
M BE 114	Kunst en cultuur begrijpen										☒							
M BE 115	Kennismaken met kunst en cultuur										☐							
M BE 116	Kunst en cultuur beleven										☐							
M BE G 117	Culturen										☐				☒			
M BE 118	Papieren en formulieren											☒						
M BE G 119	Werknemer zijn											☐				☒		
M BE 120	Waar sta ik?												☒					
M BE G 121	Keuzes maken												☐	☐				
M BE G 122	Leren leren 1													☒	☒			
M BE G 123	Leren leren 2													☒	☒			
M BE 124	Werk zoeken															☐		
M BE 125	Problemen aanpakken															☐		
M BE 126	Machines bedienen															☐		
M BE 127	Voedselveiligheid															☐		

☒	verplicht te volgen module voor het behalen van een certificaat
☐	keuzemodule voor het behalen van een certificaat

5. Bijlagen

5.2. Bijlage 2: Sleuteldoelen

01	Communicatief vermogen • brengt belangrijke elementen van communicatief handelen in praktijk
02	Creativiteit • ontwikkelt oplossingen en voert ze uit
03	Doorzettingsvermogen • blijft, ondanks moeilijkheden, een doel nastreven
04	Empathie • houdt rekening met de situatie, opvattingen en emoties van anderen
05	Esthetische bekwaamheid • ervaart schoonheid • creëert schoonheid
06	Exploreren • benut leerkansen in diverse situaties • verwerft en verwerkt informatie
07	Flexibiliteit • gaat om met wisselende eisen en omstandigheden
08	Kritisch denken • stelt gegevens, handelwijzen ter discussie • weegt alternatieven af en maakt een bewuste keuze • benadert onderwerpen vanuit verschillende invalshoeken
09	Mediawijsheid • gebruikt alert en kritisch ICT en media
10	Numeriek vermogen • hanteert numerieke gegevens
11	Open en constructieve houding • staat open voor nieuwe ontwikkelingen en veranderingen • neemt initiatief
12	Respect • gedraagt zich respectvol • handelt discreet in situaties die dat vereisen
13	Samenwerken • draagt bij tot het realiseren van gemeenschappelijke doelen • evalueert de samenwerking en de resultaten ervan
14	Verantwoordelijkheid • neemt verantwoordelijkheid op voor het eigen handelen, in relaties met anderen en in de samenleving
15	Zelfbeeld • evalueert de eigen sterke en zwakke punten • toont een eigen identiteit als authentiek individu, behorend tot verschillende groepen • verbetert eigen leren en presteren
16	Zelfredzaamheid • doet een beroep op maatschappelijke diensten en instellingen • maakt gebruik van de gepaste kanalen om zijn vragen, problemen, ideeën of meningen kenbaar te maken
17	Zorgvuldigheid • stelt kwaliteitseisen aan het eigen werk en aan dat van anderen
18	Zorgzaamheid

5. Bijlagen

	• gaat om met verscheidenheid • draagt zorg voor de toekomst van zichzelf en van de ander
--	---

5.3. Bijlage 3: Opleidingsprofiel

**Basiseducatie
LEERGEBIED
Maatschappijoriëntatie**

**Opleiding
Cultuur
AO BE 027**

Inhoud

1	Opleiding	51
1.1	Relatie opleiding – referentiekader.....	51
1.2	Inhoud	51
1.3	Certificering.....	51
1.4	Niveau.....	51
1.5	Duur	51
1.6	Plaats van de opleiding in basiseducatie (Raamwerk).....	52
1.7	Modules	52
1.8	Leertraject.....	53
2	Eindtermen van de opleiding.....	54
2.1	Cluster 3 – Socio-culturele samenleving	54
2.2	Cluster 4 – Lerende samenleving.....	54
2.3	Cluster 5 – Techniek.....	54
2.4	Afbakening.....	54
3	Modules.....	55
3.1	Module Kunst en cultuur begrijpen (M BE 114).....	55
3.1.1	Situering van de module in de opleiding.....	55
3.1.2	Instapvereisten voor de module.....	55
3.1.3	Studieduur.....	55
3.1.4	Eindtermen.....	55
3.2	Module Kennismaken met kunst en cultuur (M BE 115)	56
3.2.1	Situering van de module in de opleiding.....	56
3.2.2	Instapvereisten voor de module.....	56
3.2.3	Studieduur.....	56
3.2.4	Eindtermen.....	56
3.3	Module Kunst en cultuur beleven (M BE 116).....	57
3.3.1	Situering van de module in de opleiding.....	57
3.3.2	Instapvereisten voor de module.....	57
3.3.3	Studieduur.....	57
3.3.4	Eindtermen.....	57
3.4	Module Geschiedenis (M BE G 109)	58
3.4.1	Situering van de module in de opleiding.....	58
3.4.2	Instapvereisten voor de module.....	58
3.4.3	Studieduur.....	58
3.4.4	Eindtermen.....	58
3.5	Module Culturen (M BE G 117)	59
3.5.1	Situering van de module in de opleiding.....	59
3.5.2	Instapvereisten voor de module.....	59
3.5.3	Studieduur.....	59
3.5.4	Eindtermen.....	59

1 Opleiding

1.1 Relatie opleiding – referentiekader

De opleiding Maatschappijoriëntatie Cultuur is opgebouwd aan de hand van een relevante selectie van eindtermen uit de Matrix MO (zie deel 2). Deze matrix bevat de eindtermen die werden ontwikkeld voor het leergebied Maatschappijoriëntatie in de basiseducatie. De eindtermen MO zijn gebaseerd op volgende referentiekaders:

Lager onderwijs	ET wereldoriëntatie (versie 01/09/2010)
1 ^{ste} graad so A-stroom	Vakoverschrijdende ET (versie 01/09/2010) ET geschiedenis ET aardrijkskunde ET natuurwetenschappen (versie 01/09/2010) ET techniek (versie 01/09/2010)
1 ^{ste} graad so B-stroom	OD MAVO OD natuurwetenschappen (versie 01/09/2010) OD techniek (versie 01/09/2010)

Voor de afbakening van de eindtermen voor de basiseducatie werden de descriptorelementen van de Vlaamse kwalificatiestructuur gehanteerd. Het geheel van de eindtermen van de basiseducatie situeert zich op niveau VKS 2. De afbakening van de geselecteerde eindtermen voor deze opleiding wordt zowel in deel 2 als in deel 3 weergegeven.

De opleiding Cultuur voorziet een aantal dwarsverbindingen met andere opleidingen in het leergebied Maatschappijoriëntatie in de vorm van gemeenschappelijke modules. Zo komt de module **Geschiedenis** ook als basismodule voor in de opleiding Actualiteit en geschiedenis en in de opleiding Doorstroom. De module **Culturen** is daarnaast terug te vinden bij de opleiding Doorstroom. Deze bruggetjes zijn er om cursisten te stimuleren een andere opleiding in het leergebied Maatschappijoriëntatie aan te vatten en het verband tussen de verschillende opleidingen duidelijk te maken.

1.2 Inhoud

De opleiding Cultuur is voor sommigen een eerste kennismaking met cultuur, maar kan voor anderen een verbreding van hun kennis betekenen. De kernmodule, **Kunst en cultuur begrijpen**, biedt cursisten een algemeen kader om kunst en cultuur te begrijpen. Daarnaast kiest de cursist tussen de modules **Kennismaken met kunst en cultuur** en **Kunst en cultuur beleven**. De eerste module richt zich meer op cursisten die nog niet zoveel voorkennis hebben, terwijl de andere module de voorkennis die cursisten wel al hebben verdiept. Vervolgens kiest de cursist opnieuw tussen twee modules, namelijk **Geschiedenis** en **Culturen**. Beide modules bieden ondersteunende kennis en competenties. De eerste module geeft cursisten meer historische achtergrond om cultuur te begrijpen. De andere module richt zich eerder naar cursisten die meer willen weten over de invloed van diverse culturen op kunst- en cultuuruitingen. De cursist kan door het systeem van keuzemodules het certificaat via vier verschillende leerwegen bekomen. Deze vier mogelijkheden zijn evenwaardig. De keuzemodules verdiepen immers op twee manieren de competenties van de basismodule. De eerste manier houdt expliciet rekening met de voorkennis van de cursist, de twee manier verbreedt de competenties van de cursist vanuit een specifieke focus.

1.3 Certificering

De opleiding leidt tot het certificaat “MO – Cultuur” in de basiseducatie

1.4 Niveau

Basiseducatie

1.5 Duur

120 lestijden

5. Bijlagen

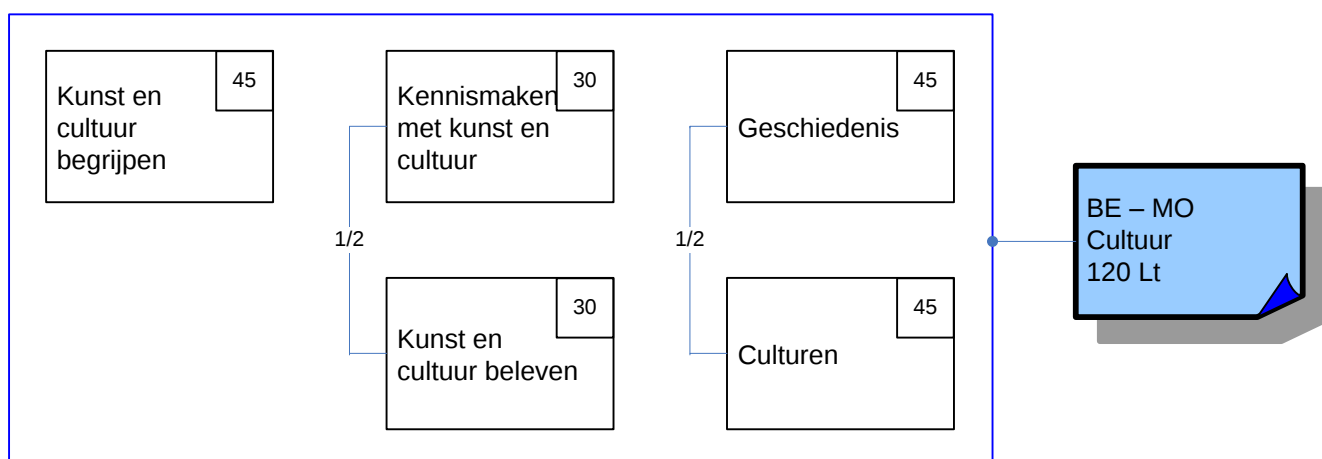
1.6 Plaats van de opleiding in basiseducatie (Raamwerk)

Opleiding	Code	Lestijden	Niveau	Referentie-kader	Regle-mente-ring
Nederlands (NT1)	AO BE 002	600	SO1		
Nederlands voor anderstaligen (NT2)	AO BE 003	480	R1		
Alfabetisering in het Nederlands voor anderstaligen (NT2 Alfa)	AO BE 004	960	R1		
Frans: opstap talen	AO BE 011	80	R1		
Frans: opstap TKO	AO BE 012	120	R1		
Engels: opstap talen	AO BE 013	80	R1		
Engels: opstap TKO	AO BE 014	120	R1		
Latijns schrift R1	AO BE 015	180	R1		
Maatschappijoriëntatie – Voortraject Ervarings-deskundige in de Armoede en Sociale Uitsluiting (EDAS)	AO BE 016	420	SO1		
Wiskunde – Maatschappelijk functioneren	AO BE 017	360	BaO	Matrix Wiskunde BE	
Wiskunde – Maatschappelijk participeren	AO BE 018	450	BaO	Matrix Wiskunde BE	
Wiskunde – Doorstroom	AO BE 019	630	SO1	Matrix Wiskunde BE	
Maatschappijoriëntatie – Communicatie	AO BE 020	120	SO1	Matrix ET MO	
Maatschappijoriëntatie – Gezondheid	AO BE 021	90	SO1	Matrix ET MO	
Maatschappijoriëntatie – Mobiliteit	AO BE 022	90/105	SO1	Matrix ET MO	
Maatschappijoriëntatie – Huishouding	AO BE 023	90	SO1	Matrix ET MO	
Maatschappijoriëntatie – Techniek	AO BE 024	90	SO1	Matrix ET MO	
Maatschappijoriëntatie – Samen leven	AO BE 025	90	SO1	Matrix ET MO	
Maatschappijoriëntatie – Actualiteit en geschiedenis	AO BE 026	105	SO1	Matrix ET MO	
Maatschappijoriëntatie – Cultuur	AO BE 027	120	SO1	Matrix ET MO	
Maatschappijoriëntatie – Rechten en plichten	AO BE 028	90	SO1	Matrix ET MO	
Maatschappijoriëntatie – Omgaan met veranderingen	AO BE 029	90	SO1	Matrix ET MO	
Maatschappijoriëntatie – Levenslang en levensbreed leren	AO BE 030	90	SO1	Matrix ET MO	
Maatschappijoriëntatie – Doorstroom	AO BE 031	360	SO1	Matrix ET MO	
Maatschappijoriëntatie – Werk	AO BE 032	120	SO1	Matrix ET MO	
Informatie- en communicatietechnologie (ICT)	AO BE 033	190	SO1	VOET ICT	

1.7 Modules

Naam	Code	Lestijden
Kunst en cultuur begrijpen	M BE 114	45
Kennismaken met kunst en cultuur	M BE 115	30
Kunst en cultuur beleven	M BE 116	30
Geschiedenis	M BE G 109	45
Culturen	M BE G 117	45

1.8 Leertraject

2 Eindtermen van de opleiding

2.1 Cluster 3 – Socio-culturele samenleving

	De cursist
BE 027 ET 048	gaat respectvol om met verschillen tussen mensen en levensopvattingen
BE 027 ET 052	toont aan dat verschillende perioden in de geschiedenis kenmerkende kunstuitingen hebben
BE 027 ET 053	toont aan dat verschillende culturen kenmerkende kunstuitingen hebben
BE 027 ET 054	toont aan dat cultuur een impact heeft op voelen, denken en handelen
BE 027 ET 055	toont interesse voor het cultureel erfgoed hier en elders
BE 027 ET 056	informeert zich over kunst- en cultuuruitingen en -activiteiten
BE 027 ET 057	maakt gebruik van voorzieningen, diensten en instellingen in de socio-culturele samenleving
BE 027 ET 058	geeft zijn mening over kunst- en cultuuruitingen en -activiteiten

2.2 Cluster 4 – Lerende samenleving

	De cursist
BE 027 ET 063	schenkt doelgericht aandacht
BE 027 ET 068	kiest uit gegeven informatiebronnen en -kanalen met het oog op te bereiken doelen
BE 027 ET 073	vat informatie samen voor een beter begrip en een duidelijke communicatie
BE 027 ET 089	selecteert op basis van behoeften, kwaliteiten, beperkingen en waarden een passend aanbod
BE 027 ET 091	evalueert de manier waarop hij op basis van behoeften, kwaliteiten, beperkingen en waarden een aanbod heeft geselecteerd
BE 027 ET 096	plaatst belangrijke gebeurtenissen of personen in de juiste tijdsperiode
BE 027 ET 097	situeert informatie in tijd en ruimte
BE 027 ET 098	herkent verbanden tussen verschillende domeinen van de samenleving
BE 027 ET 099	analyseert historische informatie
BE 027 ET 101	maakt onderscheid tussen een mening over een historisch of actueel feit en het feit zelf
BE 027 ET 102	illustreert dat een actuele toestand vroeger anders was en in de loop van de geschiedenis evolueerde

2.3 Cluster 5 – Techniek

	De cursist
BE 027 ET 109	illustreert dat technische realisaties evolueren en verbeteren;
BE 027 ET 129	illustreert dat techniek en samenleving elkaar beïnvloeden

2.4 Afbakening

Kennis - Informatie, concrete en rudimentaire begrippen en standaardprocedures uit het domein van de maatschappelijke geletterdheid begrijpen; Vaardigheden - Informatie analyseren door elementen te onderscheiden en verbanden te leggen; - Een geselecteerd aantal courante procedures bij het uitvoeren van taken toepassen; - Voorgeschreven strategieën aanwenden voor het oplossen van een beperkt aantal herkenbare concrete problemen;	Context - Handelen in een beperkt aantal vergelijkbare, eenvoudige, toegankelijke, meestal vertrouwde, courante contexten waarin een beperkt aantal factoren verandert; Autonomie - Met ondersteuning; Verantwoordelijkheid - Verantwoordelijkheid opnemen voor de gestelde handelingen;
--	--

3 Modules

3.1 Module Kunst en cultuur begrijpen (M BE 114)

3.1.1 Situering van de module in de opleiding

In de module **Kunst en cultuur begrijpen** leert de cursist dat verschillende perioden in de geschiedenis kenmerkende kunstuitingen hebben. Zo krijgt de cursist een historisch referentiekader voor het begrijpen van kunst en cultuur. Hij verbindt kunst en cultuur met belangrijke gebeurtenissen en personen in de geschiedenis. Hij leert dat cultuur een invloed heeft op voelen, denken en handelen. Een eigen mening vormen over kunst en cultuur maakt deel uit van de module. Er is daarnaast oog voor het selecteren en verwerken van informatie over kunst en cultuur. De cursist oefent het presenteren van informatie. Hij leert ten slotte in groep beslissen aan welke activiteiten hij deelneemt.

3.1.2 Instapvereisten voor de module

Er zijn geen bijkomende instapvoorwaarden bovenop de algemeen geldende instapvoorwaarden van het decreet van 15 juni 2007 betreffende het volwassenenonderwijs.

3.1.3 Studieduur

45 lestijden

3.1.4 Eindtermen

Module Kunst en cultuur begrijpen	M BE 114
De cursist	
toont aan dat verschillende perioden in de geschiedenis kenmerkende kunstuitingen hebben	BE 027 ET 052
toont aan dat cultuur een impact heeft op voelen, denken en handelen	BE 027 ET 054
geeft zijn mening over kunst- en cultuuruitingen en -activiteiten	BE 027 ET 058
schenkt doelgericht aandacht	BE 027 ET 063
kiest uit gegeven informatiebronnen en -kanalen met het oog op te bereiken doelen	BE 027 ET 068
vat informatie samen voor een beter begrip en een duidelijke communicatie	BE 027 ET 073
plaatst belangrijke gebeurtenissen of personen in de juiste tijdspanne	BE 027 ET 096
situeert informatie in tijd en ruimte	BE 027 ET 097

Afbakening	
Kennis - Informatie, concrete en rudimentaire begrippen en standaardprocedures uit het domein van de maatschappelijke geletterdheid begrijpen; Vaardigheden - Informatie analyseren door elementen te onderscheiden en verbanden te leggen; - Een geselecteerd aantal courante procedures bij het uitvoeren van taken toepassen; - Voorgeschreven strategieën aanwenden voor het oplossen van een beperkt aantal herkenbare concrete problemen;	Context - Handelen in een beperkt aantal vergelijkbare, eenvoudige, toegankelijke, meestal vertrouwde, courante contexten waarin een beperkt aantal factoren verandert; Autonomie - Met ondersteuning; Verantwoordelijkheid - Verantwoordelijkheid opnemen voor de gestelde handelingen;

5. Bijlagen

3.2 Module Kennismaken met kunst en cultuur (M BE 115)

3.2.1 Situering van de module in de opleiding

Het gaat in de module **Kennismaken met kunst en cultuur** over interesse tonen voor cultureel erfgoed hier en elders. De cursist informeert zich over kunst en cultuur. Hij neemt deel aan activiteiten en vormt daarover een eigen kritische mening.

3.2.2 Instapvereisten voor de module

Er zijn geen bijkomende instapvoorwaarden bovenop de algemeen geldende instapvoorwaarden van het decreet van 15 juni 2007 betreffende het volwassenenonderwijs.

3.2.3 Studieduur

30 lestijden

3.2.4 Eindtermen

Module Kennismaken met kunst en cultuur	M BE 115
De cursist	
toont interesse voor het cultureel erfgoed hier en elders	BE 027 ET 055
Informeert zich over kunst- en cultuuruitingen en -activiteiten	BE 027 ET 056
geeft zijn mening over kunst- en cultuuruitingen en -activiteiten	BE 027 ET 058
schenkt doelgericht aandacht	BE 027 ET 063

Afbakening	
Kennis - Informatie, concrete en rudimentaire begrippen en standaardprocedures uit het domein van de maatschappelijke geletterdheid begrijpen; Vaardigheden - Informatie analyseren door elementen te onderscheiden en verbanden te leggen; - Een geselecteerd aantal courante procedures bij het uitvoeren van taken toepassen; - Voorgeschreven strategieën aanwenden voor het oplossen van een beperkt aantal herkenbare concrete problemen;	Context - Handelen in een beperkt aantal vergelijkbare, eenvoudige, toegankelijke, meestal vertrouwde, courante contexten waarin een beperkt aantal factoren verandert; Autonomie - Met ondersteuning; Verantwoordelijkheid - Verantwoordelijkheid opnemen voor de gestelde handelingen;

3.3 Module Kunst en cultuur beleven (M BE 116)

3.3.1 Situering van de module in de opleiding

De module **Kunst en cultuur beleven** wil cursisten aanzetten om actief deel te nemen aan culturele activiteiten. De cursist maakt gebruik van verschillende voorzieningen, diensten en instellingen en informeert zich over het aanbod aan kunst en cultuur. Hij oefent het presenteren van informatie aan anderen. Hij selecteert in groep een passend aanbod op basis van behoeften, kwaliteiten, beperkingen en waarden. Hij neemt daaraan deel en vormt er een eigen mening over. Nadien evalueert hij het geselecteerde aanbod.

3.3.2 Instapvereisten voor de module

Er zijn geen bijkomende instapvoorwaarden bovenop de algemeen geldende instapvoorwaarden van het decreet van 15 juni 2007 betreffende het volwassenenonderwijs.

3.3.3 Studieduur

30 lestijden

3.3.4 Eindtermen

Module Kunst en cultuur beleven	M BE 116
De cursist	
maakt gebruik van voorzieningen, diensten en instellingen in de socio-culturele samenleving	BE 027 ET 057
Geeft zijn mening over kunst- en cultuuruitingen en -activiteiten	BE 027 ET 058
selecteert op basis van behoeften, kwaliteiten, beperkingen en waarden een passend aanbod	BE 027 ET 089
evalueert de manier waarop hij op basis van behoeften, kwaliteiten, beperkingen en waarden een aanbod heeft geselecteerd	BE 027 ET 091

Afbakening	
Kennis - Informatie, concrete en rudimentaire begrippen en standaardprocedures uit het domein van de maatschappelijke geletterdheid begrijpen; Vaardigheden - Informatie analyseren door elementen te onderscheiden en verbanden te leggen; - Een geselecteerd aantal courante procedures bij het uitvoeren van taken toepassen; - Voorgeschreven strategieën aanwenden voor het oplossen van een beperkt aantal herkenbare concrete problemen;	Context - Handelen in een beperkt aantal vergelijkbare, eenvoudige, toegankelijke, meestal vertrouwde, courante contexten waarin een beperkt aantal factoren verandert; Autonomie - Met ondersteuning; Verantwoordelijkheid - Verantwoordelijkheid opnemen voor de gestelde handelingen;

3.4 Module Geschiedenis (M BE G 109)

3.4.1 Situering van de module in de opleiding

In de module **Geschiedenis** verwerft de cursist een historisch referentiekader. Daarbij staat kritische reflectie centraal. Hij oefent het situeren van belangrijke gebeurtenissen of personen in tijd en ruimte. Hij leert ook historische informatie te analyseren. Dat wil onder meer zeggen het verschil maken tussen een mening over een historisch of actueel feit en het feit zelf. Er is aandacht voor evolutie in de geschiedenis en verbanden tussen verschillende domeinen in de samenleving. Het gaat bijvoorbeeld over de evolutie van techniek en hoe dat de samenleving beïnvloedt.

3.4.2 Instapvereisten voor de module

Er zijn geen bijkomende instapvoorwaarden bovenop de algemeen geldende instapvoorwaarden van het decreet van 15 juni 2007 betreffende het volwassenenonderwijs.

3.4.3 Studieduur

45 lestijden

3.4.4 Eindtermen

Module Geschiedenis	M BE G 109
De cursist	
plaatst belangrijke gebeurtenissen of personen in de juiste tijdsperiode	BE 027 ET 096
situeert informatie in tijd en ruimte	BE 027 ET 097
herkent verbanden tussen verschillende domeinen van de samenleving	BE 027 ET 098
analyseert historische informatie	BE 027 ET 099
maakt onderscheid tussen een mening over een historisch of actueel feit en het feit zelf	BE 027 ET 101
illustreert dat een actuele toestand vroeger anders was en in de loop van de geschiedenis evolueerde	BE 027 ET 102
illustreert dat technische realisaties evolueren en verbeteren	BE 027 ET 109
illustreert dat techniek en samenleving elkaar beïnvloeden	BE 027 ET 129

Afbakening	
Kennis - Informatie, concrete en rudimentaire begrippen en standaardprocedures uit het domein van de maatschappelijke geletterdheid begrijpen; Vaardigheden - Informatie analyseren door elementen te onderscheiden en verbanden te leggen; - Een geselecteerd aantal courante procedures bij het uitvoeren van taken toepassen; - Voorgeschreven strategieën aanwenden voor het oplossen van een beperkt aantal herkenbare concrete problemen;	Context - Handelen in een beperkt aantal vergelijkbare, eenvoudige, toegankelijke, meestal vertrouwde, courante contexten waarin een beperkt aantal factoren verandert; Autonomie - Met ondersteuning; Verantwoordelijkheid - Verantwoordelijkheid opnemen voor de gestelde handelingen;

3.5 Module Culturen (M BE G 117)

3.5.1 Situering van de module in de opleiding

Exploreren, een mening vormen en respect tonen, staat centraal in deze module over **culturen**. De cursist maakt kennis met levensopvattingen, cultureel erfgoed en kunst in verschillende culturen. Het bespreken van de multiculturele samenleving is een onderdeel van deze module. De cursist leert de invloed herkennen van cultuur op voelen, denken en handelen.

3.5.2 Instapvereisten voor de module

Er zijn geen bijkomende instapvoorwaarden bovenop de algemeen geldende instapvoorwaarden van het decreet van 15 juni 2007 betreffende het volwassenenonderwijs.

3.5.3 Studieduur

45 lestijden

3.5.4 Eindtermen

Module Culturen	M BE G 117
De cursist	
gaat respectvol om met verschillen tussen mensen en levensopvattingen	BE 027 ET 048
toont aan dat verschillende culturen kenmerkende kunstuitingen hebben	BE 027 ET 053
toont aan dat cultuur een impact heeft op voelen, denken en handelen	BE 027 ET 054
toont interesse voor het cultureel erfgoed hier en elders	BE 027 ET 055
informeert zich over kunst- en cultuuruitingen en -activiteiten	BE 027 ET 056
geeft zijn mening over kunst- en cultuuruitingen en -activiteiten	BE 027 ET 058

Afbakening	
Kennis - Informatie, concrete en rudimentaire begrippen en standaardprocedures uit het domein van de maatschappelijke geletterdheid begrijpen; Vaardigheden - Informatie analyseren door elementen te onderscheiden en verbanden te leggen; - Een geselecteerd aantal courante procedures bij het uitvoeren van taken toepassen; - Voorgeschreven strategieën aanwenden voor het oplossen van een beperkt aantal herkenbare concrete problemen;	Context - Handelen in een beperkt aantal vergelijkbare, eenvoudige, toegankelijke, meestal vertrouwde, courante contexten waarin een beperkt aantal factoren verandert; Autonomie - Met ondersteuning; Verantwoordelijkheid - Verantwoordelijkheid opnemen voor de gestelde handelingen;